

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Cuneyt Ahmedova

Medverkansansvar - en studie

Examensarbete
20 poäng

Handledare
Per-Ole Träskman

Ämnesområde
Straffrätt

Termin
Vt 01

Innehåll

1 INLEDNING	2
1.1 Uppsatsens ämne	2
1.2 Metod och material	2
1.3 Disposition	3
2 HISTORIA	4
2.1 Fram till 1734	4
2.2 Fram till 1923	6
2.3 Fram till år 2000	8
2.4 Kommentar	15
3 MEDVERKAN	18
3.1 Tillämpningsområde	18
3.2 Gärningsmän och främjare	19
3.2.1 Gärningsmannaskap	20
3.2.1.1 Utvidgat gärningsmannaskap	20
3.2.1.2 Konverterat gärningsmannaskap	22
3.2.2 Främja	22
3.2.2.1 Anstiftan	24
3.2.2.2 Medhjälp	24
3.3 Medverkansobjekt	25
3.3.1 Vad är medverkansobjekt?	25
3.3.2 Omständigheter av objektiv betydelse	26
3.4 Personligt ansvar	28
3.5 Straff och straffnedsättning	30
3.6 Kommentar	31
4 MEDVERKAN I ANDRA LÄNDER	33
4.1 Danmark	33
4.2 Norge	35
4.3 Finland	36
4.4 England	37

4.5	Kommentar	38
5	RÄTTSPRAXIS	40
5.1	Den tilltalade frias	40
5.1.1	RH 1991: 51 "Lindome"	40
5.1.1.1	Fallet och domstolarnas bedömningar	40
5.1.1.2	Kommentar	41
5.2	Den tilltalade döms för medhjälp	42
5.2.1	NJA 1986 s. 802	43
5.2.1.1	Fallet och domstolarnas bedömningar	43
5.2.1.2	Kommentar	44
5.3	Den tilltalade döms för medgärningsmannaskap	45
5.3.1	NJA 1992 s. 474	45
5.3.1.1	Fallet och domstolarnas bedömningar	45
5.3.1.2	Kommentar	46
5.3.2	NJA 1980 s. 606	47
5.3.2.1	Fallet och domstolarnas bedömningar	47
5.3.2.2	Kommentar	48
5.3.3	RH 1996 : 82	49
5.3.3.1	Fallet och domstolarnas bedömningar	49
5.3.3.2	Kommentar	49
5.3.4	Göta Hovrätt B 158-00 B 180-00 - 2000-06-20 "Malexander målet"	50
5.3.4.1	Fallet och domstolarnas bedömningar	50
5.3.4.2	Kommentar	53
6	SAMMANFATTNING	56

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
DsJu	Departementsskrift Justitiedepartementet
DSL	Danmarks Straffelov
FSL	Finlands Strafflag
HD	Högsta Domstolen
HovR	Hovrätten
JT	Juridisk Tidskrift
MB	Missgärningsbalken
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
NSL	Norges Straffelov
RH	Hovrätternas avgörande
SL	1864 års strafflag
SRK	Straffrättskommiten
TR:n	Tingsrätten
VgL I	Äldre Västgöotalagen
VgL II	Yngre Västgöotalagen

1 Inledning

1.1 Uppsatsens ämne

Under 1999 begicks ett antal brott, bland andra Malexandermorden och mordet på Björn Söderberg, vilka ledde till mycket omskrivna och omdiskuterade rättegångar. När man läste i tidningarna kunde man få intrycket att domarna som följde på rättegångarna var nästintill banbrytande och ganska annorlunda än i liknande tidigare fall där det fanns flera inblandade i ett brott. Om man däremot lyssnade på experternas kommentarer verkade det som om domarna inte var så annorlunda ändå. Det var så jag själv uppfattade diskussionerna, som lite förvirrande. Detta ledde till att jag blev intresserad av lagstiftningen och praxis vad gäller brott med flera deltagare.

BrB 23:4, som är lagrummet om medverkan, lyder:

Ansvar som i denna balk är föreskrivet för viss gärning skall ådömas inte bara den som utfört gärningen utan även annan som främjat denna med råd eller dåd. Detsamma skall gälla beträffande i annan lag eller författning straffbelagd gärning, för vilken fängelse är föreskrivet.

Den som inte är att anse som gärningsman döms, om han har förmått annan till utförandet, för anstiftan av brottet och annars för medhjälp till det.

Varje medverkande bedöms efter det uppsåt eller den oaktsamhet som ligger honom till last. Ansvar som är föreskrivet för gärning av syssloman, gäldenär eller annan i särskild ställning skall ådömas även den som tillsammans med honom medverkat till gärningen.

Vad som sägs i denna paragraf skall inte gälla, om något annat följer av vad för särskilda fall är föreskrivet.

Hur har lagstiftningen utvecklats, vad vill lagstiftaren med den och viktigast hur fungerar den i praktiken och vilken praxis följer domstolarna?

Är det verkligen så att kollektiv bestraffning kan tillämpas med hjälp av denna lag? Är bestämmelsen så krånglig och dålig att den kan sätta rättssäkerheten i fara och i så fall, behöver den ändras?

Jag blev allmänt intresserad av det här ämnet och lite nyfiken på vad svaren på frågorna skulle bli. Jag skall försöka svara på alla dessa frågor efter bästa förmåga, dels försöka förklara hur det fungerar dels vad jag själv tycker om detta.

1.2 Metod och material

För att få svar på mina frågor har jag läst en del olika material. Det har dels blivit rättshistorisk litteratur och en del gamla lagböcker, dels lagförarbeten

och rättsfall. Jag har också tittat på olika författares böcker för att få fram hur doktrinen anser att medverkansansvarsbestämmelsen skall tillämpas. Jag har valt att koncentrera mig på själva BrB 23:4 och dess historia och tillämpning utan att gå in på processuellt rättsliga aspekter eller underlåtenhets brott. Det jag är intresserad av är just BrB 23:4, dess utveckling och hur den är tänkt att tillämpa.

Jag har valt att skriva deskriptivt och försökt undvika egna kommentarer annat än i de delar där jag framför dessa uttryckligen. Trots att jag har försökt undvika detta är det möjligt att någon värdering har smugit sig in i texten. I stort sett är det annars en deskriptiv text där jag har försökt få fram vad som står i litteraturen. Mina egna åsikter och tankar har jag skrivit som kommentar i slutet av de kapitel där jag tror att detta behövs och efter de rättsfall jag valt att kommentera.

1.3 Disposition

Jag kan förstå om det är lite förvirrande att läsa om uttryck som "plockande av rekvisit" i historiedelen. Tyvärr så fick jag göra ett val: att antingen börja med historien först och riskera att läsaren får vissa svårigheter eller först skriva kort om bestämmelsen och därefter om historien.

Det kändes mer rätt och kronologiskt riktigt att börja med historien och därför kommer den i först (i kapitel två). Läsaren kan själv välja vilket kapitel han vill läsa först men jag tror trots allt inte att det blir några större svårigheter att förstå även om man börjar med historiekapitlet.

I tredje kapitlet har jag försökt beskriva hur bestämmelsen skall tillämpas enligt doktrinen och förarbetena.

I fjärde kapitlet har jag beskrivit hur några andra länder har reglerat det här området och kort jämfört detta med den svenska regleringen.

I femte kapitlet har jag tagit ett antal domslut som jag tycker är intressanta och försökt se hur bestämmelsen tillämpas i praktiken. I sjätte kapitlet har jag slutligen gett en kort sammanfattning av vad jag tycker att jag har kommit fram till.

2 Historia

Enligt Henrik Munktel¹ är det brukligt att uppdelat den svenska rättsutvecklingen i fyra perioder:

1. Tiden från före de skriftliga rättsuppteckningarna fram till ca 1200-talet.
2. Från landskapslagarnas tid fram till kodifikationen 1350 (allmänna landslagen och allmänna stadslagen).
3. Från kodifikationen tid fram till 1736 då 1734-års lag trädde i kraft.
4. Från 1736 till våra dagar.

2.1 Fram till 1734

Fram till 1734-års lag verkar det som om huvudprincipen vad gäller ansvar för brott var att endast en person kunde ställas till ansvar.² Den som stod närmast effekten blev ansvarig medan de andra fick gå fria. Ett extremt exempel på vad detta kunde leda till är ett fall från 1700-talet där de två "mest" ansvariga fick slå tärning om vem som skulle avrättas för brottet.³ Undantag fanns dock och vid svårare brott som dråp kunde flera bli straffrättsligt ansvariga. I äldre Västgötalagen slogs det fast att "mot hållbanemän och närvaromän och rådbaneman skulle rättegången i liknande former som mot dråparen" hållas.⁴ Enligt samma lag var hållbanemän de som medverkat genom att hålla i den mördade, rådbanemän de som medverkat genom att ge råd, dvs de som kan anses vara anstiftare, och närvaromän de som utan att ge råd eller hålla i den mördade på annat sätt visat "fiendskap eller vrede" mot den mördade.⁵ Straffet för mord var böter (den mördades släkt kunde även kräva att mördaren förklarar fredlös) och hållbanemän och rådbaneman betalade en lägre summa än själva huvudförövaren. Närvaromän betalade lägst av alla.⁶

Det verkar som om tolkarna inte är riktigt säkra på hur många personer som kunde anklagas för ett brott men de anser att antalet begränsades till högst fem personer som hållbanemän och närvaromän och en person som rådbaneman.⁷

När det gäller stadgande om renodlad anstiftan, dvs där man förmår någon annan att begå brott, fanns det inte många men förekom ändå ibland.⁸ Ett exempel fanns i VgL II i lagen om urbotamål där det slogs fast att den som ger en lega till någon för att denne ska mörda en annan person ska svara för

---

¹ Munktel, Henrik : Det svenska rättsarvet s. 10

² Hoflund, Olle: Medverkan till brott s. 11

³ SOU 1996:185 Straffansvarets gränser Del II s. 133

⁴ Holmbäck - Wessén Svenska Landskapslagar Äldre Västgötalagen s. 29

⁵ A.a. s. 34 f.

⁶ A.a. s. 29

⁷ A.a. s.35

⁸ Hoflund, Olle s. 12

följderna som om han själv var gärningsman.⁹ Ett annat exempel fanns i Lydekini excerpter 109¹⁰ där det slogs fast att den som åtalas för att ha lejt någon för att mörda eller såra en annan person skall straffas så som om han själv var gärningsman.¹¹ Anstiftaren ansågs alltså tidigt i rättshistorien ha samma ansvar som gärningsmannen.¹²

Även i Magnus Erikssons landslagar fanns det en stadga om anstiftan. Den fanns i Edsöresbalken och påbjöd att den som lejer någon till att begå brott mot någon annan skulle dömas till straff som om han själv begått brottet.

Längre fram i tiden var det två kungliga brev, två kungliga förordningar, till hovrätterna som hade stor betydelse för svensk rättsutveckling när det gäller frågan om flera delaktiga i brott.¹³ Det första brevet, som skickades 29 juli 1698, är angående vilka straff de olika delaktiga borde få. Kungen förklarade att det inte är fastställt i lag vilka straff medhjälpare skall få men att de borde straffas för sin medverkan som gärningsmän blir straffade.¹⁴ Enligt föreskrifterna i detta brev skulle anstiftare och medhjälpare av avgörande betydelse få samma straff som gärningsmannen medan de vars medverkan inte varit avgörande skulle få lindrigare straff. Förutom detta slogs i brevet fast att även passiv och efterföljande medverkan skulle straffas, men i ännu lindrigare form.¹⁵

Det andra brevet, som skickades samma dag, hade för avsikt att förhindra domstolarnas praxis att vid stölder med flera delaktiga fördela ansvaret enligt det stulnas värde delat på det antal medverkande som finns. Denna praxis fick ju den olyckliga utgången att ju fler som deltog desto lägre blev straffet (böterna). Den kungliga förordningen slog också fast att om någon hade blivit tvingad till brott kunde denne få lägre straff medan upphovsmännen skulle få strängare straff.

Det var dessa stadgande som låg till grund för ansvarsbedömningen vid fleras deltagande i brott.¹⁶

Delaktighetsreglerna i 1734 års lag bestod i stort sett av bestämmelserna som dikterades av de kungliga förordningarna och de fanns i ett särskilt kapitel, nämligen 61:sta kapitlet i MB.¹⁷ Kapitlet innehöll fyra paragrafer. Den första slog fast att personer vars medverkan hade varit avgörande, såsom till exempel anstiftare, skulle få samma straff som själva gärningsmannen, andra paragrafen stadgade att de vars medverkan varit mindre avgörande skulle få lindrigare straff. Tredje och fjärde paragrafer

---

⁹ Holmbäck - Wessén Svenska Landskapslagar Yngre Västgötalagen s. 247

¹⁰ Lydekini efter Lydekinius vars handskrivna utdrag ur VgL II är de äldsta som har bevarats och excerpter då en del av de upptecknade bestämmelserna inte härrör från VgL II utan ett utdrag (excerpt) på latin från de kanoniska dekreten (Holmbäck - Wessén Svenska Landskapslagar s. XLII)

¹¹ Holmbäck - Wessén Svenska Landskapslagar Lydekini excerpter s. 410

¹² SOU 1996:185 Del II s. 134

¹³ Hoflund, Olle s. 12

¹⁴ SOU 1996:185 Del II s. 134

¹⁵ SOU 1996:185 Del I s. 207-208

¹⁶ Hoflund, Olle s. 13-14

¹⁷ A.a. s. 14-15

behandlade straffen, som var lindrigare, för de som vetat om gärningen men inte avslöjat den och de som efteråt hjälpt till att dölja gärningen.¹⁸ Förutom detta särskilda kapitel om delaktighet i brott fanns det vid flera av de olika enskilda straffbuden i MB bestämmelser som gällde delaktighet.¹⁹

2.2 Fram till 1923

Grunderna som fanns i 1734 års lag om ansvar vid brott med flera delaktiga kan även hittas i Lagkommitténs förslag till allmän criminallag år 1832.²⁰ Viss annorlunda utformning fanns dock: anstiftare skulle, om brottet inte begicks, straffas för försök till brott enligt förslaget 5:2, uppsåt skulle krävas för att anstiftan skulle vara straffbar enligt 5:1 och anstiftare skulle straffas som "vore han själv gärningsman"²¹ vilket skulle leda till att även om själva gärningsmannen gick fri så kunde anstiftaren straffas.²² Bestämmelserna om stämpling skulle enligt förslaget också höra till medverkansreglerna och försök till anstiftan skulle vara straffbar och bestraffas som försök. För medhjälpare som haft mindre avgörande betydelse för brottet eller inte varit närvarande vid utförandet, som till exempel sådana som skaffat verktyg, föreskrevs i 5:7 att de skulle straffas för att "eljest ha främjat" gärningen.²³ Detta lagförslag antogs inte.

Samma idéer men mindre detaljerade återfanns i lagberedningens förslag till strafflag år 1844.²⁴ Vissa förtydligande, såsom att försök till anstiftan skulle vara straffbar även när anstiftan misslyckades och inte ens ledde till straffbart försök, fanns.²⁵

Både lagberedningens och lagkommitténs förslag lades till grund när 1864 års SL utformades. Bestämmelserna om medverkansansvar togs in i ett särskilt kapitel, 3 kapitlet SL.²⁶ Enligt denna lag kunde vid brott med flera deltagare endast gärningsmannen vara straffbar. För att göra det möjligt att straffa även övriga deltagare fick delaktighet kriminaliserades. I SL förutsattes att den delaktige handlade med uppsåt och att han bara kunde straffas för delaktighet i annans brott, alltså att hans ansvar var accessoriskt till gärningsmannens.

---

¹⁸ SOU 1996:185 Del II s. 135

¹⁹ Hoflund, Olle s. 16

²⁰ Utlåtande, i anledning av anmärkningar vid förslaget till Allmän Criminallag, af Lagkommiteen s. 90

²¹ Förslag till Allmän Criminallag, andra upplagan med de förändringar, hvilka LagCommiteen vid slutlig granskning av förslaget infört s.9

²² Hoflund, Olle s. 26

²³ SOU 1996:185 Del II s. 136

²⁴ Hoflund, Olle s. 26

²⁵ SOU 1996:185 Del II s. 136

²⁶ A.a s. 136.

En nyhet fanns i lagens 5§ om stämpling som betraktades som en särskild form av delaktighet, men straff utdelades bara om brottet utförts.²⁷

Det angavs i 2§ att en försvårande omständighet för anstiftan var om man fick någon underlydande, minderårig eller den som står i beroende ställning att begå brott och i 4§ angavs de förmildrande omständigheterna, som var medverkan i mindre mån.²⁸

Eftersom det inte infördes några allmänna bestämmelser om försök i SL så fick dessa utgå.

Liksom i 1734 års lag fanns det också i 1864 års lag bestämmelser om medverkan i de enskilda straffbuden.

Regler om delaktighet som kom att gälla under en lång tid ansågs leda till att en hel del straffvärda handlingar gick fria från ansvar. Detta beroende på att de medverkande inte kunde dömas om gärningsmannen inte kunde straffas. För att uppnå rimligt resultat utvecklades inom rättstillämpningen en lära om det så kallade medelbara gärningsmannaskapet.²⁹

1923 lade strafflagskommissionen ett förslag till strafflag och i detta fanns också förslag till ny reglering av delaktighetsreglerna.³⁰

Kommissionen ansåg att eftersom detta är ett område där det fanns många motstridigheter och tvivelsmål borde reglerna vara utförligt utformade så att domarna inte fick något större svängrum och inte behövde analysera de olika fallen. Motiveringen till detta avståndstagande är att möjligheten till analys kunde leda till olika bedömningar av lika fall. Det ansågs därför vara bättre om domarna fick ledning direkt ur lagrummen.

I förslaget diskuterades accessorietetsprincipen grundligt och kommissionen tog avstånd ifrån denna eftersom principen innebar att en deltagandes skuld är knuten till gärningsmannens skuld. På grund av detta kunde den deltagande inte bli straffad om gärningsmannen av någon anledning skulle gå fri. Kommissionen ansåg att detta inte var en bra reglering. För att komma bort ifrån denna princip fanns i förslaget ett stadgande om bestraffning för försök till anstiftan och ett om medelbart gärningsmannaskap, vilka skulle innebära kodifikation av gällande rättstillämpning.

Medelbar gärningsman var den som utförde en gärning genom att utnyttja en annan person som inte blev ansvarig (till exempel eftersom han var minderårig, handlade på grund av tvång eller nödvärn). Den bakomliggande personen träffades av straffbudet i fråga (som i förslaget var SL 6:1) och blev direkt ensam gärningsman. Även försök skulle vara straffbelagt och för att medelbart gärningsmannaskap skulle komma ifråga måste gärningen (till exempel användandet av en minderårig) ha begåtts med uppsåt, annars skulle det anses som anstiftan.

---

²⁷ SOU 1996:185 Del I s. 208-209

²⁸ SOU 1996:185 Del II s. 137

²⁹ A.a. s. 138

³⁰ Hela följande stycke har jag skrivit med hjälp av SOU 1923:9 Förslag till Strafflag allmänna delen samt förslag till Lag angående villkorlig frigivning jämte motiv avgivna av Strafflagskommissionen s. 12-15 och 208-246

För annan medhjälp och delaktighet skulle straff utdömas beroende på hur väsentlig delaktigheten varit för brottets begående. Försök till medhjälp eller annan delaktighet skulle också bestraffas.

Stämpling, negativ och efterföljande delaktighet togs inte in i lagförslagets delaktighetskapitel. Enligt kommissionen kunde man utan att lagstifta uttryckligen om stämpling bestraffa varje deltagare för sig såsom anstiftare, medhjälpare eller gärningsman. I strafflagförslagets 9 kapitel föreslog kommissionen dock en paragraf som skulle göra det förhållande att flera sällat sig samman för att begå brott till försvårande omständighet. Negativ och efterföljande delaktighet platsade inte här enligt kommissionen utan i strafflagens speciella del. Kommissionen motiverade detta med det faktum att det i fallet med negativ delaktighet inte gällde kränkning av den skadelidandes intresse utan kränkning av plikten att förhindra brott och i fallet med efterföljande delaktighet kränkning av det allmänna intresset att begångna brott blev beivrade.

Kommissionen föreslog också ett lagrum beträffande culpöst gärningsmannaskap och ett för specialsubjekt där man måste ha vissa speciella egenskaper för att en handling skulle bli straffbar. Strafflagförslaget ledde inte till lagstiftning.

2.3 Fram till år 2000

Ett lagförslag som blev lagfäst var Straffrättskommitténs (SRK) betänkande med förslag till lagstiftning om brott mot staten och allmänheten, SOU 1944:69.³¹

SRK höll med om att en reglering och uppfattning att se på delaktighet såsom accessorisk medförde olägenhet och att även annan delaktig, inte bara gärningsman, borde anses som självständigt ansvarig. Medverkande som utövat inflytande på händelseutvecklingen i brottsfrämjande riktning, oavsett om den är väsentlig eller inte borde bestraffas. Förutom detta ansåg SRK

att det var orimligt att endast uppsåtlig medverkan bestraffades, även oaktsam medverkan borde bestraffas om brottet fanns i oaktsamhetsform. SRK föreslog att en bestämmelse med innebörden att straff ska åläggas inte bara gärningsman utan också de som medverkat genom råd och dåd, men bara då själva huvudgärningen utgör en straffbelagd gärning, infördes. Den som förmått annan till brott skulle straffas som anstiftare, den som hjälpt på annat sätt som medhjälpare. Gärningsmannen skulle dömas med åberopande av den särskilda bestämmelsen i strafflagen (såvida inte delaktighetsreglerna som föreslogs vara i SL 3:3 anses tillämpliga på honom) medan de medverkande dömdes enligt både den särskilda bestämmelsen och SL 3:3. Vad gäller tidigare praxis i fråga om medelbara gärningsmannskapet innebar förslaget att den delaktige inte blev straffad som gärningsman utan

---

³¹ Texten fram till nästa fotnot har jag skrivit med hjälp av SOU 1944:69 Straffrättskommitténs betänkande med förslag till lagstiftning om brott mot staten och allmänheten. s. 10-11 och 85-103

kunde dömas för anstiftan eller annan medhjälp, beroende på vad han gjort sig skyldig till.

Hur gärningsmannaskap skall förstås överlåter SRK åt rättstillämpningen att avgöra med hjälp av de särskilda brottsbeskrivningarna. För att kunna bedömas som gärningsman måste den medverkande deltagit i utförandet av den brottsliga handlingen. Lagrummet medger dock också att en medverkande kan bedömas såsom gärningsman där detta ter sig naturligt. Ett exempel som anförs är att om en köpman beordrar sin bokhållare att bokföra affärshandlingar felaktigt ter det sig naturligt att han (köpmannen) döms för bokföringsbrott även om han inte deltagit i själva utförandet av brottet.

Eftersom alla medverkande enligt lagförslaget är att anse som självständigt ansvariga stadgas att envar ska bedömas efter det uppsåt eller den oaktsamhet som ligger honom till last. Detta leder till att de olika delaktiga kan dömas med stöd av olika lagrum.

Även andra "personliga" omständigheter, såsom förmildrande och försvårande omständigheter, ungdom och återfall skall beaktas i de fall där en medverkande kan åberopa dessa. Förmildrande och försvårande omständigheter inverkar inte på bedömningen av de andras ansvar. Dock finns det fall där en delaktig persons handling kan påverka de andras ansvar. Så är fallet bland annat vid nödvärn där den som hjälper personen i nöd också blir straffri.

I fråga om specialsubjekt förklaras att medverkande som vet eller borde veta att brottet förövas av någon i särskild ställning skall anses som delaktig och att ansvar skall komma ifråga även för honom.

Stämpling och efterföljande medverkan tas inte upp medan medverkan genom underlåtenhet anses leda till ansvar om det åligger den passive att vara verksam för att förebygga brottet.

Slutligen finns i förslaget en paragraf som förordnar om lägre straff för bland annat dem som deltagit i väsentligt mindre mån.

Med anledning av betänkandet och lagförslaget gavs en del yttranden.³² Göta Hovrätt anmärkte att bestämmelserna från 1864 innehöll "påtagliga brister i både sakligt och formellt hänseende" och att betänkandet enligt hovrätten hade bra lösningar på problemen. Föreningen Svenska stadsdomare och rådhusrätten i Göteborg däremot yttrade att för att vara en paragraf som säkert kommer att tillämpas synnerligen ofta var den behäftad med tvetydligheter och oklarheter. Rådhusrätten i Stockholm har inte vågat uttala något säkert omdöme och hovrätten för Övre Norrland uttalade att bestämmelsen om straffminskning kanske skulle passa bättre i SL 5 kapitel med bestämmelser om straffminskning. Departementschefen var dock nöjd med kommitténs förslag och detta har i stort sett tagits in i propositionen utan förändringar. Som svar på kritiken att det råder oklarhet om huruvida bestämmelsen i allmänna straffdelen kan tillämpas i specialstraffrätten svarade han att han inte var beredd att inom allmänna delen av strafflagen införa bestämmelser som har för avsikt att ingripa i specialstraffrätten. Han

---

³² Texten fram till nästa fotnot har jag skrivit med hjälp av Prop. 1948:80 Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i strafflagen m. m. s. 91-95

fortsatte med att säga att denna fråga ändå är mycket viktig och att den borde regleras vid det fortsatta reformarbetet, men att delaktighetsreglerna för nuvarande skulle tillämpas analogiskt.
SRK's förslag togs in i SL 5 kapitel 4 och 5 §§.

I 1953 års förslag till brottsbalk påpekade straffrättskommittén att det fortfarande rådde stor osäkerhet på om delaktighetsreglerna är tillämpliga inom specialrätten.³³ Även om det i en del författningar fanns föreskrifter om att SL's 3 kapitel är tillämpligt fanns det också sådana som hade föreskrifter om ansvar som mer eller mindre avviker från delaktighetsregleringen och andra där det överhuvudtaget inte antydde något om medverkan.

Kommittén ansåg att en reglering i lag måste göras, men att denna måste vara enkel och i görligaste mån i linje med praxis. Eftersom den inte ansåg det lämpligt att göra reglerna om medverkansansvar generella föreslog den en reglering som skulle undanta de gärningar som inte var belagda men högre straff än böter från tillämpningen av medverkansansvaret. Om en gärning i vars straffskala fängelse inte ingick ansågs så pass straffvärd att medverkan borde bestraffas skulle detta föreskrivas särskilt i det enskilda straffbudet.

Det blev inga ändringar i delaktighetsreglerna efter detta betänkande.

Reglerna om medverkansansvar togs utan materiella förändringar in i Brottsbalken vid dess tillkomst år 1962 i 23 kapitlet.³⁴

Brottsbalken trädde i kraft år 1965.

Regleringen blev inte ändrad förrän med proposition 1993/94:130. Enligt förändringen blev den allmänna medverkansregleringen uttryckligen tillämplig på alla specialstraffrättsliga brott som har fängelse i straffskalan. Brott som bara bestraffas med böter blev undantagna.³⁵

Lindome-fallet väckte stor uppmärksamhet och missnöje hos allmänheten.³⁶

Professor Madeleine Leijonhufvud fick på regeringens uppdrag göra en utredning för att se om regleringen behöver förändras. Uppdraget formulerades som "en översyn av medverkansreglerna och andra bestämmelser som kan vara av betydelse i brottmål när personer som kan ha begått ett visst brott var och en utpekar den andre som skyldig och det inte genom teknisk bevisning eller på annat sätt går att klarlägga vem eller vilka som är gärningsmän". Först och främst försökte hon svara på frågan om huruvida beviskravet borde sänkas, i andra hand om medverkansansvaret borde utvidgas.

Hon kommenterar att kravet på åklagare att bevisa den anklagades skuld är en mycket viktig del av rättssäkerheten. Även om det i ett fall står klart att endera av två personer måste vara den skyldige innebär detta faktum inte att

---

³³ Följande stycke har jag skrivit med hjälp av SOU 1953:14 Förslag till Brottsbalk s. 363-372

³⁴ Herlitz, Carl Erik Parties to a crime and the notion of a complicity object. s. 158

³⁵ Prop. 1993/94 Ändringar i brottsbalken. s.27

³⁶ Texten fram till nästa fotnot stycke har jag skrivit med hjälp av Ds 1993:15 s. 7 och 47-58

domstolen kan frångå beviskravet. För att kunna döma någon för ett brott måste det utom rimligt tvivel fastställas att personen begått detta och det är åklagarens jobb att lägga fram bevis som gör att domaren kan göra denna bedömning. Rättssäkerheten skulle ta skada om den anklagade själv behövde bevisa sin oskuld.

Att döma en person utifrån enbart själva effekten, utan att ta alla andra omständigheter i beaktande, skulle enligt professor Leijonhufvud vara att återgå till ett system som tidigare befunnits orättfärdigt i svensk rättstillämpning. Kollektiv bestraffning är ju också främmande för en rättsstat.

På frågan om huruvida åklagaren i Lindome-fallet borde väckt åtal för medverkan till mord mot de båda misstänkta, för att på detta vis pröva männens skuld emot varandra, svarade hon nekande. För att väcka åtal måste ju åklagaren anse att det finns tillräckliga skäl och bevis som kan leda till att den misstänkte blir fälld. Om åklagaren väcker åtal trots att han inte tror sig ha tillräckliga skäl och bevis för fällande dom innebär det att kraven för åtal sänks. Enligt professor Leijonhufvud är varje sänkning av beviskraven en sänkning av rättssäkerheten och ett stegs närmande orättfärdiga domar.

Ibland har åklagare klagat på att domstolarna för höga krav på bevisningen och tolkar bevisen för strikt. Professor Leijonhufvud anser att det är svårt att fastställa om domstolarna verkligen har för höga krav. Dels behövs det studier av en hel del representativa domar dels kan det inte alltid utläsas ur domsluten vilka bedömningar som har gjorts av bevisningen.

Professor Leijonhufvud kom fram till att det inte behövs en lagändring när det gäller kraven och regleringen av bevisningen. Vad gäller medhjälpansvaret anser hon däremot att detta bör utvidgas så att även de som hjälper till efter huvudbrottets utförande kan dömas till ansvar för medhjälp. Även de som underlåter att hindra eller anmäla ett brott bör, enligt henne, tas in i regleringen. En av fördelarna med detta skulle bland annat vara att domstolarnas utslag då bättre skulle stå i överensstämmande med allmänhetens uppfattning.

Senast 1996 kom straffansvarsutredningen med ett betänkande. I detta har utredarna bland annat sett över medverkansbestämmelsen.

I betänkandet påpekar straffansvarsutredningen vilka brister den anser bestämmelsen har och vilka ändringar den anser kommer att lösa problemen. En utredning av Lindome-problematiken har också gjorts och även där har en del kommentarer gjorts.

Utredarna har kommit fram till att det behövs förändringar i regleringen av medverkansansvar. Framst av legalitetsskäl men också för att strukturen i reglerna är svår. Det faktum att åklagaren vid konstruktionen av medverkansobjektet kan "plocka" rekvisit från anstiftare eller medhjälpare strider mot legalitetsprincipen. För att åtgärda detta föreslår utredarna att en tydligare gräns dras mellan gärningsman och medhjälpare och att endast den

som är gärningsman får bidra med rekvisit till konstruktion av huvudgärningen.³⁷

Vid 1948 års strafflagsrevision luckrades gränsen mellan gärningsmannaskap och medhjälp upp och det angavs i motiveringen att även annan än den som utfört gärningen kan dömas som gärningsman om det ter sig naturligt. Detta har enligt utredarna lett till att institutet medgärningsmannaskap inte varit föremål för någon närmare belysning vare sig i rättspraxisen eller i doktrinen. Enligt utredarna finns det ett behov av lagstiftning om medgärningsmannaskap. Denna lagstiftning behövs för att kunna ge domstolarna ett instrument med vilket de klarare kan utforma gränserna för när en person skall ses som gärningsman.

Omrubricering av de inblandades roller (se nedan) medför att gränsen mellan medgärningsmannaskap och annan medverkan blir otydlig.

Terminologin bör därför också förändras så att medverkan bara omfattar anstiftan och medhjälp till brott. Nu omfattas ju även gärningsmannaskap inom medverkan.

Enligt utredarna framgår det i nuvarande BrB 23:4 inte tillräckligt klart att straffansvaret genom detta lagrum utsträcks till att, förutom gärningsman, omfatta den som anstiftat eller på annat sätt främjat gärningen. De föreslår att bestämmelsen bör förenklas och förtydligas genom att den byggs upp på ett mer logiskt sätt och med en stil som liknar de enskilda straffbuden.

Sedan 1 juli 1994 gäller medverkansbestämmelsen även de brott inom specialstraffrätten som har fängelse i sin straffskala. Enligt utredarna borde detta gälla även inom Brottsbalken. De anser att det saknas skäl till att straffbelägga medverkan till bötesbrott. Deras bedömning är att det i praktiken sällan aktualiseras att en medverkande till ett sådant brott döms. På grund av visst praktiskt behov, som de inte utvecklar, anser de att medverkan till brott vid hemfridsbrott (BrB 4:6 st. 1), olaga intrång (BrB 4:6 st. 2) och olaga spridande av efterbildning ändå bör bestraffas och att det därför i anslutning till dessa straffbestämmelser skall föras in en föreskrift om detta.

Enligt utredarna bör ringa medverkan till brott inte leda till straffrättsligt ansvar. Förutom detta anser de att en särskild straffskala bör införas för medverkan till brott. Anledningen till att straffskalan för medverkan nu är densamma som för brott begångna i gärningsmannaskap är ju att gärningsmannaskap är en form av medverkan. Eftersom utredarna föreslår att detta ändras anser de att en möjlighet att underskrida de minimum i straffskalan för det brott medverkansgärningen avser bör öppnas.

När det gäller Lindomeproblematiken tycker utredarna att professor Leijonhufvuds tankar är intressanta och det är dessa tankar de vill arbeta vidare med.³⁸

Efter en redogörelse av Lindome- och Albyfallet³⁹ ger utredarna en översikt av beviskraven som finns i brottmål. Exempel på dessa är bland annat: när

---

³⁷ Texten fram till nästa not har jag skrivit med hjälp av SOU 1996:185 Del I Straffansvarets gränser s. 213-223

³⁸ Texten fram till nästa not har jag skrivit med hjälp av SOU 1996:185 Del I s. 339-369 (Från s. 341 till s. 351 ges en översikt av Lindomefallet och från s. 351 till 362 en översikt av Albyfallet.)

kan åklagaren väcka åtal utan att detta blir obefogat, vilka beviskrav behövs för fällande dom och principen om åklagarens bevisbörda.⁴⁰

Innan utredarna presenterar sina överväganden ger de en kortfattad redovisning av Departementspromemorian Efter Lindome och

Riksåklagarens rapport: Metodfrågor, Grova våldsbrott (1995:1).⁴¹

Riksåklagarens uppdrag till arbetsgruppen var att göra en genomgång av brottsutredningarna i Lindome- och Albyfallet och andra liknande fall. En analys av utredningsåtgärder och andra åtgärder som vidtas från det att brotten begåtts till det att lagakraftvunnen dom förelåg skulle göras. De straffrättsliga frågorna var uttryckligen undantagna.

Arbetsgruppens rekommendationer blev följande:⁴²

1. När gärningsmannen inte är känd från början bör brottsutredningen bedrivas på bred front, utan att låsas in på ett spår för tidigt.
2. Förundersökningsledaren bestämmer när en misstänkt ska höras, vem som ska närvara och vilka uppgifter den misstänkte ska få del av. Att försvararen inte har tid just då är ingen ursäkt och bör inte hindra förundersökningsledarens arbete.
3. Erfaren och specialiserad personal bör snabbt sättas in.
4. Muntlig bevisning bör fångas upp och säkras snabbt. Konfrontationsförhör kan bli aktuella för att pröva de misstänkta mot varandra.
5. Säkring av teknisk bevisning är mycket viktig. Räddningstjänsten borde också få grundläggande utbildning i brottsplatsundersökningsteknik eftersom de ofta är de första som anländer till en brottsplats.
6. Experter bör anlitas när detta behövs och det kan vara bra att inte lita på en enda utan få dennes slutsatser bekräftade av andra experter.
7. Utnyttja tvångsåtgärder såsom frihetsberövande för att minska riskerna för att brottsutredningen skadas.
8. Dokumentation av alla åtgärder i utredningen bör ske för ofta kan det vara svårt att på förhand bedöma vilka uppgifter som kommer att vara betydelsefulla i slutändan.
9. Gärningsbeskrivningen får inte vara för snäv.
10. Åberopa tillräcklig bevisning. Processekonomiska synpunkter får i grova brottmål inte vara avgörande utan åklagaren bör göra den utredning han tror kommer att behövas.
11. Åklagaren bör presentera saken klart och tydligt.

Efter genomgången av promemorian och rapporten har utredarna presenterat sina överväganden. De anser att de straffrättsliga och processrättsliga regleringarna vi har nu motsvarar de krav som bör ställas på regler av detta

---

³⁹ Efter ett rån där sex ungdomar deltagit försvinner stöldgodset och misstankar riktas mot två av ungdomarna. Efter en lång jakt fick de andra fatt på en av de misstänkta och misshandlade honom svårt. En av de fyra angripna skar offret över halsen, en dödlig skada. Deltagarna skyllde på varandra men efter undersökningar och långa förhör blev en av dem åtalad och dömd för mordet. (SOU 1996:185 Del I s. 351-362)

⁴⁰ SOU 1996:185 Del I s. 362-369

⁴¹ SOU 1996:185 Del I s. 377-383

⁴² A.a. s. 377-380

slag i en rättsstat. Vid situationer där två personer skyller på varandra är det mycket viktigt att säkra bevisningen och om rekommendationerna som riksåklagarens arbetsgrupp ger följs kan risken för kommande Lindome-fall minska enligt utredarna.⁴³

Förslagen som utredarna har om förändring av uppsåtsbegreppet⁴⁴, den särskilda regeln om medgärningsmannaskap och utvidgat ansvar för underlåtenhet att hindra eller avslöja brott bör också underlätta.⁴⁵

De flesta av remissinstanserna ställer sig positiva till förslaget om ändringar i medverkansbestämmelsen⁴⁶. Majoriteten ställer sig positiva till att det inte bör gå att "plocka" rekvisit av en medverkande men riksåklagaren, statsåklagaren för speciella mål, åklagarmyndigheterna i Västerås och Linköping och Generaltullstyrelsen är emot detta. Främst ser de negativt på detta beroende på effekterna som en sådan nyordning kommer att ha när det gäller mål om ekonomisk brottslighet och brott mot borgenärer. Enligt riksåklagaren aktualiseras medverkansansvar ofta "för gärningar som är lika straffvärda som själva huvudgärningen och ibland kanske i ännu högre grad än denna" i dessa fall.

Majoriteten av remissinstanserna tillstyrker att det införs en regel om medgärningsmannaskap i 23 kap. BrB. Göta hovrätt anser dock att begreppet medgärningsmannaskap inte hör hemma i lagtext utan i den juridiska litteraturen.

När det gäller förslaget att medverkansansvar bara ska komma ifråga vid brott med fängelsestraff i straffskalan är mottagandet bland remissinstanserna blandat. Bland andra är Göta hovrätt, Stockholms tingsrätt och Göteborgs tingsrätt positiva till förslaget men undrar hur utredarna kommit fram till att just hemfridsbrott, olaga intrång och olaga spridande av efterbild ska vara undantag. Malmö tingsrätt undrar om man inte bör utöka undantagen till att gälla även medverkan till tillgrepp av fortskaffningsmedel, utpressning, bokföringsbrott och hets mot folkgrupp. Riksåklagaren och åklagarmyndigheten i Stockholm är emot förslaget. Åklagarmyndigheten i Malmö tycker att förslaget annars är krångligt men tillstyrker detta i denna del.

Remissinstanserna har antingen tillstyrkt förslagen om förtydligande av lagrummet och straffrihet för ringa medverkan eller så har de lämnat dem utan erinran.

Reaktionerna är också lite blandade inför förslaget att införa en speciell straffskala för medverkan till brott. Även om en del instanser, som åklagarmyndigheten i Umeå, tillstyrker förslaget och en del lämnar det utan erinran finns det de som avstyrker förslaget. Riksåklagaren och statsåklagaren för speciella mål avstyrker med motiveringen att möjligheterna att ta till processuella tvångsmedel (häktning) skulle bli

---

⁴³ A.a. s. 384- 396

⁴⁴ Utredarna anser att avsiktssuppsåt och insiktssuppsåt skall införas medan det eventuella uppsåtet skall tas bort.

⁴⁵ SOU 1996:185 Del I s. 397

⁴⁶ Foljande stycke har jag skrivit med hjälp av Ju97/3660 Straffansvarets gränser Betänkande av straffansvarsutredningen SOU 1996:185, del A och B Sammanställning av remissyttranden s. 79-99 och s. 178-187

lidande eftersom det på ett tidigt stadium av brottsutredningen många gånger är svårt att fastslå vem eller vilka av de misstänkta som kan anses vara gärningsmän respektive medhjälpare och anstiftare.

När det gäller Lindomeproblematiken håller remissinstanserna med om att en sänkning av beviskraven inte är möjlig och att nuvarande straffrättsliga och straffprocessuella regleringar uppfyller de krav som bör ställas i en rättsstat. Uppsala tingsrätt formulerar det som att "finna en tillfredsställande lagteknisk lösning på dessa problem är inte lätt". Tingsrätten ger också ett förslag: att överväga om den som deltar i brott där någon medgärningsman gör sig skyldig till mord eller misshandel inte bör kunna dömas för vållande till annans död alternativt vållande till kroppsskada. Motiveringen skulle vara att den som uppsåtligt deltar i ett brott skapar en situation som innebär risk för att medgärningsmännen använder våld. Det kan därför sägas att dennes skuld sträcker sig längre än vad som följer av medverkansreglerna. Högre krav borde ställas på att den som begår brott gör allt som står i hans makt för att se till att de andra gärningsmännen inte skadar någon enligt tingsrätten.

Åklagarmyndigheten i Umeå saknar diskussion om rätternas handhavande av dessa problematiska mål. Myndigheten undrar om domstolarna alltid uppfyller rimliga kvalitetskrav. Åklagarmyndigheten anser också att det mest verkningsfulla sättet att undanröja riskerna för framtida Lindome-fall är att införa en felony-murder regel efter amerikanskt⁴⁷ mönster men att detta är oförenligt med svenska rättsprinciper.

Åklagarmyndigheten i Malmö hade gärna sett att efterföljande medhjälp fått mer uppmärksamhet.

De flesta remissinstanserna är annars överens om att utredarna gjort ett bra jobb och att de kan hålla med om slutsatserna.

2.4 Kommentarer

Trots att lagstiftarna ganska tidigt började anse att även andra gärningar än gärningsmännens är straffvärda och att det finns fördelar med att kretsen som skall ansvara för brott utvidgas till att omfatta även andra än den som utövat brottet tog det lång tid innan medverkansansvaret blev ett självständigt ansvar. Både i Danmark och i Norge skedde detta mycket tidigare.

På grund av detta beroende av om huruvida gärningsmannen blev fälld eller inte kunde många straffvärda gärningar, ibland mer straffvärda än gärningsmannens, begås utan att ansvar kom ifråga. För att komma ifrån detta började rättstillämparna konstruera och använda sig av medelbart gärningsmannaskap vilket jag anser borde strida mot gällande lag och legalitetsprincipen.

---

⁴⁷ Felony-murder regeln i vissa stater i USA innebär att den som ensam eller tillsammans med andra har begått eller försökt begå ett brott av viss grovhet (felony) skall, om någon person har dödats i samband med brottet, kunna dömas för mord utan att det behöver visas att uppsåt funnits. SOU 1996:185 Del I s. 374

Inom medverkansansvarsområdet verkar det som om det alltid förekommit tillämpning som strider mot legalitetsprincipen. Fram till 1994 tillämpades ju medverkansbästämelsen analogiskt i specialstraffrätten både i strid med analogiförbudet och i strid med legalitetsprincipen. Det verkar också som om detta skett med förarbetenas stöd.

Även nu finns det konstruktioner och tillämpningar som verkar strida mot legalitetsprincipen. Det är också här som jag tycker att en förändring behövs. Jag tycker att frågan om vilka som kan bidra med rekvisit till medverkansobjektet (se nedan s.27) borde regleras och att det uttryckligen bör regleras i bestämmelsen att medverkansansvaret bara kan komma ifråga vid otillåtna gärningar (se nedan s.28).

I och för sig kan dessa två problemområden vara ett och samma för om man reglerar att bara gärningsmannen kan bidra med rekvisit till medverkansobjektet kanske man kommer ifrån problemet att en i princip tillåten gärning blir omvandlad till otillåten. Nu är ju gärningsmannaskap inte definierat i svensk lag utan rättstillämparen får göra den bedömningen vilket ibland leder till att den som i strikt mening inte är gärningsman (inte uppfyller brottsbeskrivningen) kan bli rubricerad som gärningsman. Då behövs det en reglering av definitionen av gärningsmannaskap och ett stopp för rättstillämparnas möjlighet till omrubricering om man ska lösa ovan nämnda problem på en gång.

Jag är dock inte säker på att man bör definiera gärningsmannaskap då jag tycker att omrubriceringsmöjligheten domstolarna har är bra. Detta beroende på att jag tycker att domstolarna bör ha möjligheten att markera att den medverkandes gärning är lika, och ibland till och med i högre grad, straffvärd som gärningsmannens.

Tyvärr så verkar det inte som att det går att förena de två, antingen får man tillåta omrubricering och "plockande" av rekvisit eller så får man definiera gärningsmannaskap och slå fast att bara otillåtna gärningar som gärningsmannen begått kan konstruera medverkansobjekt.

Jag tycker inte att bestämmelsen är så dålig att den behöver ändras men om den skall ändras tycker jag att det behövs något annat förslag än det som finns i SOU 1996:185 beroende på att remissinstanserna har så olika uppfattningar om förslagen som läggs fram. Skall ändringar ske bör de vara sådana att de flesta kan vara nöjda med dem och högre överensstämmelse bör råda.

Det verkar dock nästan som om lagstiftarna hellre tolererar en viss grad av motstridighet visavi legalitetsprincipen än ändrar i lagen. Det har ju i genomsnitt tagit nästan 100 år mellan varje större förändring i medverkansansvarsbestämmelsen.

Jag tror att detta beror på själva bestämmelsens natur. Det är ju en bestämmelse som utsträcker kriminaliseringen till att gälla även för deltagare som inte uppfyller förutsättningarna som uppställs i brottsbeskrivningen för att straffansvar skall komma ifråga. Det går inte att utforma bestämmelsen för generellt för då kan det hända att i stort sett alla gärningar kan träffas och hamna inom dess räckvidd. Utformas den alltför

detaljerad kan det hända att gärningar som är straffvärda men inte faller inom ramen för bestämmelsen går straffria. Då tycker kanske lagstiftaren att det är bättre att ge rättstillämparna lite svängrum så att de beroende på omständigheterna i det enskilda fallet själva får avgöra.

Själv tycker jag att, trots att det kan finnas vissa brister i ett sådant system, det verkar vara bättre att lagstiftaren ger rättstillämparna denna möjlighet än att införa ett system där de skulle vara låsta av paragraferna utan att kunna ta hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. Även om åklagarmyndigheten i Umeå har sina tvivel tror jag att rättstillämparna är kvalificerade och kompetenta att göra dessa bedömningar. Dessutom finns ju möjligheten till överklagande så om en domare trots allt skulle vara okvalificerad finns möjligheten att få detta rättat. Som sagt kan det finnas brister i ett sådant system men jag tror inte att det perfekta systemet finns. (Om det fanns skulle kanske inga brott ske.)

Nu har det kommit ett förslag till förändringar i bland annat medverkansbestämmelsen. Jag tror att det är uppmärksamheten Lindomefallet fick och dess negativa intryck på allmänheten och allmänhetens starka reaktioner på domen som har fått lagstiftarna till att försöka göra förändringar i lagen för att på något sätt förhindra att sådana fall upprepas i framtiden. Tyvärr verkar det inte finnas någon reglering som både kan förhindra att ett sådant domslut i liknande fall upprepas och som passar in i ett system där man värnar om rättssäkerheten. Detta betyder att man i ett samhälle där rättssäkerheten värnas inte kan gardera sig mot Lindomeproblematiken.

Jag har redogjort för förslaget och remissinstansernas reaktion på detta. Som bör framgå verkar de flesta instanserna tycka att förändringar krävs men de är inte riktigt överens om hurdana dessa bör vara.

Själv tycker jag inte att reglerna är så krångliga och svåra eller dåliga. När jag började mitt arbete var jag nog mer negativt inställd än positiv men varefter jag kommit in i problematiken lite mer har jag blivit mer positiv och tycker inte att regleringen är så dålig som den ibland kan framställas framställs.

3 Medverkan

De olika straffbestämmelserna beskriver en gärning gjord av en person, men ofta kommer brott till stånd med flera medverkande som inte alla uppfyller brottsrekvisiten. Det skulle då vara konstlat att begränsa ansvaret till en enda gärningsman och lämna de andra utan straff.⁴⁸ Om man, för att ansvar skall komma ifråga, skulle kräva att alla som verksamt bidragit till brottet uppfyller brottsrekvisiten blir man nog ofta tvungen att frikänna den som kanske är brottets egentliga upphovsman eller den som annars möjliggjort brottet.⁴⁹ Därför har medverkansbestämmelsen införts.

Med BrB 23:4 utsträcks kriminaliseringen som sker med hjälp av det särskilda straffbudet genom att inte bara den som uppfyller förutsättningarna enligt straffbudet utan alla som medverkat blir ansvariga under vissa förutsättningar. Bestämmelsen innehåller ingen brottsbeskrivning men gör alltså straffbuden tillämpliga även på medverkande som själva inte uppfyller förutsättningarna i dessa.⁵⁰ Den som själv utför den brottsliga handlingen döms som gärningsman de som främjat gärningen som medhjälpare eller anstiftare.⁵¹

3.1 Tillämpningsområde

Enligt BrB 23:4 st.1 gäller bestämmelsen alla brottsbalksbrott. Men den gäller inte bara brotten, den gäller även medverkan till förseelser, medverkan till straffbelagt försök och medverkan till straffbelagd förberedelse osv.⁵²

I BrB 23:4 st.4 föreskrivs att st. 1-3 inte gäller om annat är föreskrivet vid ett särskilt brott. Sådana föreskrifter finns bl. a. beträffande olovlig underrättelseverksamhet (BrB 19:10), bestickning (BrB 17:7) och dobbleri (BrB 16:18).

Fram till ändringen 1994 var lagrummets lydelse angående tillämpningsområde "ansvar som i denna balk är stadgat" men ändå tillämpades medverkansbestämmelsen i strid mot legalitetsprincipen och analogiförbudet analogt på specialstraffrättsens område.⁵³ I och med lagändringen upphörde den analogiska tillämpningen och bestämmelsen gäller nu även för specialstraffrättsbrott i vars straffskala det finns fängelsestraff.

Det kan uppstå problem när det gäller icke preskriberade gärningar som hänt före 1 juli 1994, då den nya lagen trädde i kraft. Lösningen beror på vad domaren anser om tidigare rättstillämpning, om analogisk tillämpning

---

⁴⁸ Jareborg, Nils Straffrättsens ansvarslära s. 100

⁴⁹ SOU 1996:185 Del I s. 175

⁵⁰ Strahl, Ivar Allmän straffrätt i vad angår brotten s. 243-244

⁵¹ Ds 1993:15 s. 11

⁵² Jareborg, Nils Straffrättsens... s. 101

⁵³ Holmqvist m. fl. s. 539

enligt honom är tillåten så använder han sig av BrB 23:4 om inte så innebär de nya reglerna nykriminalisering.⁵⁴

Även inom specialstraffrätten finns det ibland föreskrifter som utesluter tillämpningen av medverkansbestämmelsen. Detta gäller till exempel alla brott och förseelser inom tryckfrihetsförordningen.⁵⁵

Undantag från medverkansbestämmelsen kan vara mer eller mindre direkt uttalade. Ett särskilt undantag finns för de fall där gärningen med nödvändighet förutsätter fleras medverkan (concursum necessarium).⁵⁶ Med concursum necessarium menas de brott i vars brottsbeskrivning förutsätts att flera personer är inblandade, såsom utpressning, ocker och sexuellt utnyttjande av minderåriga.⁵⁷ För att ansvarsfrihet ska komma i fråga får dock den drabbade inte ha gjort mer än vad som är nödvändigt för att brottet ska fullbordas. Sträcker sig hans medverkan därutöver får man uppmärksamma brottets skyddsobjekt⁵⁸, kriminalisering av utpressning har ju till syfte att skydda den utpressade, men om denna medverkat till utpressningen i högre mån än den nödvändiga (att bli utpressad) får han anses som ansvarig för medverkan.

Concursum necessarium brukar oftare utesluta medverkansansvar i de specialstraffrättsliga brotten. Man kan hitta exempel i bland annat abortlagen (kvinnan själv kan inte vara gärningsman eller medverkande), lagen om förbud mot omskärelse av kvinnor (kvinnan kan inte heller här anses som gärningsman eller medverkande) och yrkestrafiklagen (passagerare kan inte anses vara medverkande till brott även om denna vet att fordonet han färdas i används i olaga trafik).⁵⁹

3.2 Gärningsmän och främjare

BrB 23:4 st 1 p1 lyder "Ansvar som i denna balk är föreskrivet för viss gärning skall ådömas inte bara den som utförde gärningen utan även annan som främjat denna med råd eller dåd." och BrB 23:4 st 2 lyder "Den som inte är att se som gärningsman döms, om han förmått annan till utförandet, för anstiftan av brottet annars för medhjälp.". Detta innebär att det finns tre former av medverkan: gärningsmannaskap, anstiftan och medhjälp.

Gärningsman är den som utför gärningen och uppfyller brottsrekvisiten, anstiftare är den som förmår annan till brottslig gärning och medhjälpare är den som främjar brottet på annat sätt.

---

⁵⁴ Jareborg, Nils Straffrättens... s. 102

⁵⁵ Holmqvist m. fl. s. 556

⁵⁶ A.a. s.556

⁵⁷ Jareborg, Nils Straffrättens... s. 102

⁵⁸ Holmqvist m. fl. s. 556

⁵⁹ Jareborg, Nils Straffrättens... s. 104

3.2.1 Gärningsmannaskap

I svensk rätt har ingen definition av gärningsmannaskap givits. Lagstiftarna har ansett att detta inte behövs. De låter istället rättstillämparna, med hjälp av brottsbeskrivningarna, ta ställning till om någons handling och omständigheterna runt handlingen är sådana att han skall anses vara gärningsman. Vanligtvis krävs att den medverkande deltagit i utförandet av gärningen för att han skall vara att anses som gärningsman men ordlagen i lagrummet medger att även annan än den som utfört gärningen kan anses vara gärningsman om detta ter sig naturligt.⁶⁰

De flesta brottsbeskrivningar är utformade så att de tar sikte på en gärningsman och det normala är att en person uppfyller alla brottsrekvisit i straffbudet. Ibland kan det dock hända att flera personer är gärningsmän på det sättet att ingen av dem, eller inte alla, självständigt gör något som uppfyller hela brottsbeskrivningen i ett straffbud men att det som de gör tillsammans uppfyller detta. De rubriceras som medgärningsmän.

3.2.1.1 Utvidgat gärningsmannaskap

Med stöd av BrB 23:4 st. 2 där det talas om "är att anse som gärningsman" innebär medverkansbestämmelsen en möjlighet till utvidgning av gärningsmannansvaret på så sätt att en medverkande kan bli ansvarig som gärningsman utan att i strikt mening uppfylla förutsättningarna för ansvar i straffbudet.⁶¹ Det viktiga här är att den medverkande spelat en så central roll vid genomförandet av brottet att han är att anse som gärningsman.⁶²

Utvidgat gärningsmannaskap förekommer i form av medgärningsmannaskap.⁶³ I dessa fall kan flera vara gärningsmän genom att handlingen de utför tillsammans uppfyller brottsbeskrivningen. Detta kan dock stöta på bevisproblem eftersom man ofta inte kan bedöma vilken skada som tillfogats av respektive medverkande. När det gäller medgärningsmannaskap blir detta bevisproblem irrelevant eftersom det viktiga här är att alla bevisligen skall ha varit med och företagit gärningen tillsammans, inte vem som har tillfogat vad.⁶⁴ Alla som hjälps åt att misshandla någon annan med uppsåt att döda honom är, även den vars slag inte varit nödvändiga för att döden skall inträffa, att döma för uppsåtligt mord och enligt Strahl behöver BrB 23:4 inte ens åberopas.⁶⁵ Det räcker alltså att de medverkande har samma uppsåt och samverkar för att uppfylla detta för att ansvar skall föreligga. Om en av gärningsmännens uppsåt sträcker sig längre än de andras föreligger inte

---

⁶⁰ SOU 1944:69 s. 93

⁶¹ Holmqvist m. fl. s. 547

⁶² Jareborg, Nils Straffrättens... s. 116

⁶³ Holmqvist m. fl. s. 548

⁶⁴ Ds 1993:15 s. 22 ff.

⁶⁵ Strahl, Ivar Allmän.. s. 251

medgärningsmannaskap från den punkten där det gemensamma uppsåtet upphör.⁶⁶

Var gränsen mellan gärningsmannaskap och annan medverkan går har inte lagfästs utan måste bestämmas med hänsyn till alla omständigheter.⁶⁷ Det faktum att en annan (X) möjligtvis varit den som orsakat effekten friar inte (Y) från gärningsmannaskap om det kan visas att (Y) deltagit i ett stadium av brottet där han insett (X) avsikt och ändå verksamt bidragit till brottet. Medgärningsmannaskap har också fått betydelse för bedömningen av gängbrottslighet.

För att det ska te sig naturligt att se de medverkande i medgärningsmannaskap måste de ha handlat tillsammans och i samråd. Om man tittar på rättspraxis verkar det till och med som om de medverkande inte behöver ha planerat eller uttryckligen kommit överens om hur de ska handla innan brottet sker⁶⁸ det viktiga är att de utfört gärningen tillsammans och i samverkan.⁶⁹ Det måste betonas att de skall ha handlat i samverkan, det går inte att döma personer i medgärningsmannaskap om en person gjort halva gärningen och en annan andra hälften.⁷⁰ Om någon till exempel rånar ett misshandelsoffer innebär det alltså inte att kravet för medgärningsmannaskap uppfylls.

Minimikravet för att döma flera personer i medgärningsmannaskap är att man kan styrka att de i samverkan och tillsammans deltagit i brottets utförande och haft motsvarande uppsåt. Om de medverkande nekar till att ha utfört gärningen eller har motstridiga uppgifter och man inte har teknisk bevisning kan det hända att man varken kan styrka vem som varit gärningsmannen eller vilka som deltagit i medgärningsmannaskap.⁷¹

Vissa brott, såsom mened, är så kallade egenhändiga brott och då är utvidgat gärningsmannaskap uteslutet. Om det finns anstiftare eller medhjälpare kan dessa dömas till ansvar för medhjälp.⁷²

Att skada sig själv eller begå självmord är straffritt så anstiftan eller medhjälp till självmord kan inte bestraffas.⁷³ Om någon däremot, uppsåtligt eller av oaktsamhet, orsakar att en annan person företar en handling som leder till hans död är han att anse som gärningsman utan tillämpning av BrB 23:4, det mest passande straffbudet (dråp, vållande till annans död, mord) tillämpas.⁷⁴

Samtycke till svår kroppsskada och mord företar inte gärningens brottslighet så om någon dödar annan med dennes samtycke eller till och med dennes

---

⁶⁶ Sammanställning av remissyttrandena till "Straffansvarets gränser" SOU 1996:185 Del A och B s. 86

⁶⁷ Ds 1993:15 s. 24

⁶⁸ Holmqvist m. fl. s. 548

⁶⁹ SOU 1996:185 Del I s. 183

⁷⁰ Jareborg, Nils Brottsbalken kap. 23-24 med mera s. 24

⁷¹ Holmqvist m. fl. s. 549

⁷² A.a. s. 549

⁷³ SOU 1944:69 s. 96

⁷⁴ Holmqvist m. fl. s. 551

begäran straffas han för uppsåtligt mord.⁷⁵ Ibland är gränserna svåra att dra mellan fall av medhjälp till självmord och mord med offrets samtycke.

3.2.1.2 Konverterat gärningsmannaskap

Det talas om konverterat gärningsmannaskap då brott som kräver specialsubjekt inte utförs av specialsubjekt men denne ändå straffas för brottet då det anses att han har utpräglat ansvar för brottet.⁷⁶ Alltså döms den bokföringspliktige köpmannen som givit sin bokhållare order att bokföra en transaktion felaktigt som gärningsman trots att han egentligen bara är anstiftare.

Detta följer inte direkt ur BrB 23:4 st. 2 men eftersom gärningsmannaskap rymms inom medverkan anser Madeleine Leijonhufvud och Suzanne Wennberg att konverterat gärningsmannaskap inte strider mot medverkansbestämmelsen.⁷⁷

3.2.2 Främja

Själva lagrummet ger oss ingen ledning om vad som menas med att man skall främja en gärning. För att få svar på detta måste vi titta på förarbetena. Där slås fast att det för att en gärning ska anses som främjande räcker att den "övat inflytande på händelseutvecklingen i brottsfrämjande riktning" vore det än blott genom att styrka de andra i deras uppsåt.⁷⁸ Det står också klart att även obehövlig medverkan kan vara främjande.⁷⁹

Något som å andra sidan är oklart är om huruvida en handling som motverkar brottet kan anses främjande om den handlande har för avsikt att främja brottet. Vissa författare, som Ivar Strahl, anser att handlingen även i detta fall skall anses som främjande om den medverkande haft syftet att främja gärningen.⁸⁰ (Det har, enligt honom, ingen betydelse att den medverkande är så fumlig att den brottsliga gärningen lättare skulle ha företagits utan honom.) Han motiverar detta dels med att säga att det i praktiken kan vara svårt att påvisa om gärningen varit till nytta dels på det faktum att det är önskvärt att människor avhåller sig från att försöka bistå andras brottsliga förehavande och därför bör detta straffas även om biståndet inte varit till nytta.⁸¹

Olle Hoflund däremot har en helt annan syn på frågan. Han tror inte att lagstiftaren tänkt sig att straffa någon som försvårar förverkligandet av ett av annan eftersträvat brott. För att visa hur orimligt detta är ger han följande exempel: M räcker G en kniv som denne ska stöta i O men han är så fumlig

---

⁷⁵ Holmqvist m. fl. s. 551

⁷⁶ Leijonhufvud, Madeleine och Wennberg, Suzanne Straffansvar s. 137

⁷⁷ Leijonhufvud o Wennberg s. 137

⁷⁸ SOU 1944:69 s.

⁷⁹ Strahl, Ivar Allmän... s. 281

⁸⁰ Strahi, Ivar Kompendium i straffrättens allmänna del s.104

⁸¹ Strahl, Ivar Allmän... s. 253

att han på något sätt stöter kniven i M efter vilket M drar ut kniven och med möda stryper O.⁸²

Jareborg verkar hålla med Strahl med motiveringen att själva deltagarens närvaro har haft psykisk inverkan på annan medverkande eller styrkt honom i hans uppsåt.⁸³ I kommentaren till brottsbalken verkar författaren tveksam.⁸⁴

Vad som däremot är helt klart är att en gärning som varken fysiskt eller psykiskt övat inflytande på brottets tillkomst inte kan anses främjande.⁸⁵ Ett exempel på detta är att någon, gärningsmännen ovetande, håller vakt då vakthållningen är obehövlig. Är däremot vakthållningen behövlig är det dock att se som främjande.⁸⁶

Medverkanshandlingen behöver inte vara en betingelse för effekten även om straffbudet kräver att effekt orsakas för ansvar. Detta framgår enligt Strahl ur det faktum att medverkanshandlingen i BrB 23:4 beskrivs som "främja". Vid effektbrott måste de medverkandes handlingar tillsammans vara en betingelse för effekten men ansvaret för en medverkande är inte beroende på om hans handling varit en betingelse för effekten.⁸⁷

Gränsen mellan vad som är straffritt handlande och vad som kan bedömas som straffbar medverkan är ibland mycket tunn. Särskilt gäller detta psykisk medhjälp där handlingen består i att styrka gärningsmannen i hans uppsåt. En person kan till exempel inte anklagas för medhjälp enbart för att han helt passivt stått och tittat på en misshandel eller djurplågeri. Detta anses vara alldeles för obetydligt för att vara främjande (som uppmuntran), men ett åseende med mera aktivt sätt att påverka skeendet kan leda till medverkansansvar.⁸⁸

En medverkansgärning behöver inte vara deltagande från brottets början till dess slut, bara den har gjorts innan brottet avslutats. Det måste påpekas att det inte alltid nödvändigtvis måste betyda att ett fullbordat brott också är avslutat. Det brottsliga förhållandet kan anses fortgå efter fullbordanspunkten, till exempel kan en medverkande komma efter själva stölden och hjälpa tjuven att bära ut tjuvgodset. Här bör den som hjälper till med bärandet att dömas till ansvar för medverkan till stöld även om själva stölden fullbordats redan när tjuven tog godset.⁸⁹ Men det kan vara svårt att avgöra om en medverkansgärning i nära anslutning till brottets fullbordan är att bedöma som medverkan, efterföljande hjälp (BrB 9:6-7) eller utnyttjande av en av annan åstadkommen situation.⁹⁰

---

⁸² Hoflund, Olle s. 53-54

⁸³ Jareborg, Nils Straffrättens... s. 110

⁸⁴ Holmqvist m. fl. s. 542

⁸⁵ SOU 1944:69 s. 92

⁸⁶ Jareborg, Nils Brottsbalken kap. 23-24 med mera s. 26

⁸⁷ Strahl, Ivar Allmän... s. 251

⁸⁸ SOU 1996:185 Del I s. 189

⁸⁹ Holmqvist m. fl. s. 543 ff

⁹⁰ Jareborg, Nils Brottsbalken kap. 23-24 med mera s. 28

Medverkansansvar drabbar alltså inte någon som utnyttjar av en annan åstadkommen situation och inträder inte om den medverkande vid tiden för sin handling tror att den andra avslutat sitt förehavande.⁹¹

Vid stöld uppkommer också svårigheter med gränsdragningen mellan medverkan och häleri⁹² men Jareborg anser att när omhändertagandet av tjuvgodset sker i omedelbar anslutning till tillgreppet borde medverkan föreligga.⁹³ Detsamma bör gälla om någon vid fullbordad mordbrand håller på bensin eller håller fast offrets händer vid våldtäkt medan denna ännu pågår.

Ett annat problem som kan uppstå är att hjälp som ges i efterhand kan ha föregåtts av ett löfte om hjälp innan brottets begående. Sådana avtal om efterföljande hjälp som har slutits i förväg är tveklöst främjande.⁹⁴

Av BrB 23:4 st1 p2 framgår att man kan främja ett brott genom anstiftan eller medhjälp.

3.2.2.1 Anstiftan

Anstiftan föreligger när någon genom psykisk påverkning förmår annan att utföra en otillåten gärning. Det krävs ingen övertalning, vilseledande eller att anstiftaren övervinner något motstånd från gärningsmannens sida.⁹⁵

Anstiftaren behöver enligt Strahl inte ens veta vem brottet kommer att begås mot.⁹⁶ Det som behövs för ansvar till anstiftan är att man förmår någon att besluta sig för att begå en otillåten gärning eller förstärker och vidmakthåller dennes beslutsamhet att utföra gärningen.⁹⁷

Där ansvar föreligger enligt BrB 23:4 är också anstiftan till anstiftan eller anstiftan till medhjälp straffbelagt.⁹⁸

3.2.2.2 Medhjälp

Medhjälp är främjande av brott som inte uppfyller kravet för anstiftan. Även medhjälp kan vara fysisk eller psykisk.

Den psykiska medhjälpen kan bestå av råd eller uppmuntran att begå en gärning utan att man för dess skull förmår gärningsmannen att begå denna.

---

⁹¹ Strahl, Ivar Allmän... s. 257

⁹² Liksom en ensam gärningsman till ett brott inte döms även för häleri torde en anstiftare eller medhjälpare inte heller dömas för det. Detta gäller för de fall där häleri framstår som av underordnad betydelse. Man anser att den som blir straffad för brottet, särskilt som gärningsman, blir tillräckligt bestraffad genom att ansvar utdöms för medverkan utan att häleri åberopas. Om det inte ter sig naturligt eftersom man anser att det andra straffet inte är tillräckligt så kan personen dömas både för medverkan till brott och häleri eller så kan han dömas för endera brottet med omnämnande av det andra. Holmqvist m.fl. s. 557-558

⁹³ Jareborg, Nils Straffrättens ... s. 112

⁹⁴ Jareborg, Nils Straffrättens... s.111

⁹⁵ SOU 1996:185 Del I s. 192

⁹⁶ Strahl, Ivar Kompendium... s.109

⁹⁷ SOU 1996:185 Del I s.192

⁹⁸ Jareborg, Nils Straffrättens... s. 113

Även om rådet inte följs eller även om det har åtföljts med varningar om risker som kan vara förknippade med gärningen är det att anses som medhjälp eftersom det kan ses som uppmuntran till gärningen som faktiskt utfördes.⁹⁹

Psykiskt handlande kan dock också vara "dåd", det vill säga att man uppmuntrar gärningen genom att vara på brottsplatsen. Som fysisk medhjälp kan nämnas anskaffande av vapen, finansiering av brottet och dylikt.

3.3 Medverkansobjekt

3.3.1 Vad är medverkansobjekt?

Medverkansansvaret är i viss mån fortfarande accessoriskt i den betydelsen att man måste, för att bli ansvarig för medverkan, främja någon annans konkreta handling. Detta framgår ur BrB 23:4 st1 p1 "Ansvar som i denna balk är föreskriven för viss gärning skall ådömas inte bara den som utförde gärningen men även annan som främjat denna med råd eller dåd.". Denna huvudgärning, även kallad medverkansobjekt, är avgörande för varje form av medverkan. Huvudgärningsmannen måste begå en otillåten gärning, och hans handling måste ha passerat den otillåtna gärningens fullbordanspunkt för att någon skall kunna dömas för medverkan till brott. Om gärningsmannen blir hejdad efter det att han passerat försökspunkten, men innan brottet fullbordats blir det medverkan till försök (om försök är straffbelagt vid själva huvudbrottet).¹⁰⁰

Eftersom medverkansansvaret är kopplat till huvudgärningens utförande är det också beroende av hur huvudbrottet konstrueras. De omständigheter som är av betydelse för detta kallas omständigheter av objektiv betydelse. Man kan alltså som Carl Eric Herlitz säga att medverkansobjektet är ett område där en gräns markerar den lindrigaste otillåtna gärning som gärningsmannens handling utgör och en annan gräns representerar den svårast otillåtna gärning handlingen kan tolkas in under. För att exakt bedöma till vilken gärning en eventuell medverkande har medverkat måste man para ihop den medverkandes uppsåt eller personliga culpa med den svåraste otillåtna gärning som ryms inom ramarna för objektets område. Detta får till följd att vid begåendet av en otillåten gärning så kan handlingen gå att hänföra till en mängd olika otillåtna gärningar såsom mord, grov misshandel, misshandel och ringa misshandel, allt beroende på den medverkandes avsikt.¹⁰¹

Enligt Carl Erik Herlitz kan man här också se att uppsåt och oaktsamhet inte hör till medverkansobjektet då en medverkande, om uppsåt eller oaktsamhet

---

⁹⁹ SOU 1996:185 Del I s. 192ff

¹⁰⁰ Ds 1993:15 s.13ff

¹⁰¹ Herlitz, Carl Erik s.286

ligger honom till last, kan dömas till ansvar även om gärningsmannen, som konstruerat den otillåtna gärningen, inte kan dömas på grund av brist på dessa.

3.3.2 Omständigheter av objektiv betydelse

Att en omständighet är av objektiv betydelse innebär att den är av betydelse inte bara för den hos vilken den föreligger utan även för andra medverkande.¹⁰² Enligt Strahl är det frågan om vilka omständigheter som är av betydelse som vållar problem inom medverkansläran.¹⁰³ SRK medger i sitt betänkande att frågan om huruvida en omständighet har sådan betydelse att den ska inverka på övriga medverkandes straffbarhet är svår. Detta beror enligt dem på det faktum att brottsbeskrivningarna är avfattade med tanke på en enskild person. De anser dock inte att det inom bestämmelsen om medverkan borde regleras vilken betydelse de olika rekvisiten för brotten ska ha då flera medverkar, detta bör regleras i bestämmelserna om de olika brotten.¹⁰⁴

Trots att grundsatsen i medverkansläran är att de medverkande är självständigt ansvariga för sina handlingar så blir det till en del beroende på övriga deltagares handlingar om gärningen blir straffbar. Gärningen till vilken den deltagande medverkar kan sägas bestå av bitar som genom bestämmelsen angående medverkan hopfogas till att vara ett brott för den medverkande och brottsrekvisit kan med verkan för honom uppfyllas av annan än honom själv.¹⁰⁵

Som nämnts ovan måste först och främst en otillåten gärning ha begåtts. Det räcker i regel att en av de medverkande uppfyller de förutsättningar som föreskrivs för straffbarhet i brottsrekvisiten i respektive brott för att de ska återverka på alla deltagare.¹⁰⁶ Förutom de objektiva rekvisit som framgår ur brottsbeskrivningen i det tillämpliga straffbudet räknas också rekvisit av betydelse för brottets svårighetsgrad och andra överskjutande uppsåtsrekvisit som är konstitutiva för brottstypen till omständigheter av objektiv betydelse och får därför betydelse för alla medverkande.¹⁰⁷

Den dominerande åsikten i doktrinen i frågan om från vem man kan hämta rekvisit för betydelsen av svårighetsgraden och överskjutande uppsåtsrekvisit verkar vara att de kan hämtas från någon annan än gärningsmannen.¹⁰⁸ (I kommentar till brottsbalken verkar man ta avstånd från denna ståndpunkt.¹⁰⁹) Ett exempel på överskjutande uppsåtsrekvisit som kan hämtas från en medverkande är tillägnelseuppsåtet, det vill säga att även om gärningsmannen inte har det men en medverkande har detta uppsåt

---

¹⁰² Strahl, Ivar Allmän... s. 245

¹⁰³ Strahl, Ivar Kompendium... s.108

¹⁰⁴ SOU 1944:69 s. 99

¹⁰⁵ Strahl, Ivar allmän... s. 244

¹⁰⁶ SOU 1944:69 s.95

¹⁰⁷ SOU 1996:185 s. 185

¹⁰⁸ Se Jareborg Straffrättens... s. 109, Strahl s.113 SOU 1996:185 Del I s. 187 Herlitz s.290

¹⁰⁹ Holmqvist m. fl. s. 555

kommer även den som utfört gärningen att dömas för stöld. Jareborg påpekar dock att denna rättstillämpning strider mot legalitetsprincipen eftersom det i princip innebär att en tillåten och straffri gärning förvandlas till att bli en otillåten gärning.¹¹⁰

Även när det gäller omständigheter som hänför ett brott till en svårighetsgrad kan omständigheter av objektiv betydelse hämtas från en medverkande. Om en medverkande till exempel har varit försedd med vapen kan påverka om en stöld är att anse som grov och den som till exempel medverkar i ringa omfattning vid grov stöld gör sig skyldig till medverkan till grov stöld.¹¹¹

Privilegierande omständigheter, såsom att en kvinna som begår barnadrap döms enligt en mildare straffskala, påverkar inte konstruktionen av medverkansobjekt.¹¹²

Som nämnts innan behövs för vissa brott att den som utför detta har viss särskild ställning eller har vissa särskilda egenskaper (som att vara gäldenär eller familjemedlem). I BrB 23:4 st. 3 stadgas att även den som medverkar till specialsubjektets brott också ska dömas till ansvar. Om gärningsmannen till exempel är gäldenär blir också den medverkande att döma för gäldenärsbrott. Medverkansobjektet för alla deltagare blir alltså gäldenärsbrott. Men gäldenär ska också dömas till gäldenärsbrott även om han inte är gärningsman utan bara medverkande och detta påverkar också övriga deltagare då medverkansobjektet här också blir gäldenärsbrott.¹¹³ (Jareborg anser att även denna konstruktion är emot legalitetsprincipen.¹¹⁴) Denna regel har undantag som till exempel att medverkansobjektet inte blir barnadrap, för annan deltagare än modern, utan mord eller drap. Undantag finns också i BrB 21:15 om tjänstebrott av krigsman, där endast den som åsidosatt tjänsteplikt kan straffas, och i BrB 11:7 st. 2 om mannamån mot borgenär.

En fråga som kan uppstå är om den omständighet att den otillåtna gärningen riktar sig mot någon medverkande själv eller hans intressen kan tillmätas objektiv betydelse och leda till straffrihet för alla. SRK svarar nekande på denna fråga.¹¹⁵ Samtycke till mord gör ju inte gärningen straffri, inte heller samtycke till misshandel kan ges enligt dem. Men det har betydelse i den mån att samtycke i de flesta fall tar bort gärningens straffbarhet och då kommer ju inte medverkansansvar ifråga heller.

För straffbarhet förutsätts ju i brottsbeskrivningarna att man som gärningsman ska utföra den otillåtna gärningen mot någon annan, annars konstrueras inget brott. Detta medför att självmord och medverkan till självmord inte är straffbart.¹¹⁶

---

¹¹⁰ Jareborg, Nils Straffrättens... s. 109

¹¹¹ A.a. s. 109

¹¹² Holmqvist m. fl. s. 554

¹¹³ SOU 1944:69 s. 97

¹¹⁴ Jareborg; Nils Straffrättens... s. 108

¹¹⁵ SOU 1944:69 s. 95

¹¹⁶ A.a. s. 96

Nöd och laga befogenhet att utöva våld utesluter också brottslighet eftersom brott objektivt sett inte kommit till stånd.¹¹⁷

3.4 Personligt ansvar

Enligt BrB 23:4 st. 3 skall varje medverkandes ansvar bedömas efter det uppsåt eller den oaktsamhet (personlig culpa) som ligger honom till last. Uppsåt och oaktsamhet tillhör till det som inom medverkansläran kallas omständigheter av subjektiv betydelse och det är dessa omständigheter som i slutändan påverkar vilken den juridiska bedömningen av en deltagares brott blir. Dessa omständigheter påverkar ingen annan än den medverkande själv. Omständigheterna av subjektiv betydelse påverkar inte medverkansobjektet men de bestämmer om den medverkande begått brott och i så fall vilket.

Det är alltså i det här ledet som vi ser hur en medverkandes ansvar är självständigt i förhållande till gärningsmannens, han kan nämligen dömas till ansvar även om gärningsmannen går fri på grund av brist på uppsåt eller oaktsamhet.

För att se vad en medverkande skall dömas för måste man para dennes uppsåt, eller oaktsamhet, med den svåraste otillåtna gärningen som ryms inom ramarna för medverkansobjektets område.¹¹⁸ Detta innebär att, i ett och samma fall, en medverkande kan dömas för mord medan en annan döms för misshandel och vållande till annans död och en tredje frikänns.

Vid medgärningsmannaskap (i strikt mening) sker prövning på vanligt sätt, det räcker alltså att pröva om den medverkande haft uppsåt till det straffbestämmelsen tar sikte på. När det är fråga om medverkan måste medhjälparen både haft uppsåt till sin egen främjande handling, till exempel inse att han genom att hålla någon hindrar honom att undkomma en våldsman, och även till själva huvudgärningen, till exempel misshandel. Det blir alltså en dubbel uppsåtsbedömning. I båda avseendena räcker det att den svagaste uppsåtsformen, alltså att den medverkande inser att hans handling innebär en risk för att en effekt ska komma till stånd och att han ändå handlar så även om han är säker på att handlingen får denna effekt, är uppfylld.¹¹⁹ Här måste påpekas att den medverkande inte behöver ha direkt uppsåt att främja gärningen utan bara ha uppsåt i förhållande till de faktiska omständigheter som utgör underlag för bedömningen om ett främjande föreligger.¹²⁰

För att bli ansvarig för ett brott som endast är straffbelagt i uppsåtlig form måste de medverkande ha uppsåt. I vissa fall där lagstiftaren velat straffa även oaktsam medverkan till sådana brott har detta skett genom särskilda

---

¹¹⁷ Holmqvist m. fl. s. 554

¹¹⁸ Herlitz, Carl Erik JT 96-97 s. 286

¹¹⁹ Ds 1993:15 s. 17

¹²⁰ SOU 1996:185 Del I s. 197

stadganden som i BrB 19:15 om medhjälp till vissa brott mot rikets säkerhet.¹²¹

En hel del brott är konstruerade så att både uppsåts- och oaktsamhetsvariant finns. När oaktsamhetsvariant finns kan det inträffa att en person döms för oaktsam medverkan medan en medverkande som haft uppsåt döms för det uppsåtliga brottet. Av detta följer att olika lagrum kan bli tillämpliga på olika medverkande.¹²²

Som ett exempel på oaktsam medverkan ger Madeleine Leijonhufvud och Suzanne Wennberg följande: A är åtalad för rattfylleri men förmår B att vittna till hans fördel. B vittnar och påstår att de varit tillsammans hela dagen och att han vet att A inte druckit. Domstolen tror inte på detta och åtalar B för mened varvid B invänder att han inte insett att det han vittnat om var osant. Om domstolen inte kan bevisa att B haft uppsåt men kommer fram att han varit grovt oaktsam genom att inte noggrannare tänka igenom vad som verkligen hänt kan B dömas för ovarsam utsaga (BrB 15:3) och A för anstiftan till mened (BrB 15:1 och 23:4).¹²³ Om domstolen inte ens kan styrka att B varit oaktsam går han fri medan A ändå kan dömas för anstiftan till mened.¹²⁴ Enligt Leijonhufvud och Wennberg stöter man sällan på fall där någon döms för medhjälp till ett oaktsamhetsbrott eftersom den som främjat ett brott av oaktsamhet oftast döms som gärningsman, till exempel för vållande till annans död.¹²⁵

Här måste dock Lagen (1985:354) om förbud mot yrkesmässig rådgivning i vissa fall m.m. uppmärksammas. Lagen innebär en utvidgning av medverkansansvar enligt BrB 23:4 i så mån att viss oaktsam medverkan till uppsåtsbrott kan leda till ansvar.¹²⁶ Enligt lagens 2§ gör sig den som i utövning av rådgivningsverksamhet av grov oaktsamhet främjar en straffbelagd gärning skyldig till vårdslös rådgivning. Enligt 2§ st. 2 är bestämmelsen dock subsidier och skall inte tillämpas om främjandet utgör medverkan till brott enligt BrB 23:4. Om det främjade brottet är förskingring som förutsätter uppsåt kan ett oaktsamt främjande inte bestraffas enligt BrB 23:4 men rådgivaren kan straffas enligt rådgivarlagen om han uppfyller kravet på grovt uppsåt.¹²⁷ Det betyder att brottet vårdslös rådgivning kan komma i fråga då det främjade brottet förutsätter uppsåt och oaktsam variant av gärningen inte finns.¹²⁸

Den medverkande kan bara dömas till ansvar för det han haft vetskap om, om han till exempel varit med om en misshandel men inte vet att gärningsmannen även rånat offret kan han inte dömas för rån utan bara för misshandel. Detta gäller även när någon till exempel är med om en stöld men inte vet att tjuvgodsets värde är så högt att stölden rubriceras som grov

---

¹²¹ Jareborg, Nils Straffrättens... s. 120

¹²² Holmqvist m.fl. s. 544-545

¹²³ Leijonhufvud och Wennberg s. 143

¹²⁴ Strahl, Ivar Allmän... S. 268

¹²⁵ Leijonhufvud och Wennberg s. 143

¹²⁶ Jareborg, Nils Straffrättens... s. 105

¹²⁷ Leijonhufvud och Wennberg s. 142

¹²⁸ Holmqvist m.fl. s. 545

stöld, han blir ansvarig för stöld. Han kan inte heller bli ansvarig om han inte vet att han främjar en gärning. Om han lånar en skruvmejsel åt någon som försöker få upp ett lås för att begå stöld kan han inte dömas för medhjälp om han inte misstänkte att denne tänkte begå stöld.¹²⁹

Som sagts ovan hör subjektivt överskott till omständigheter av objektiv betydelse men för straffansvar behövs det att den medverkande åtminstone haft eventuellt uppsåt till att detta föreligger hos någon av de andra.¹³⁰ Om A anstiftar B att olovligen taga något som tillhör C utan att B har tillägnelseuppsåt men A har det kan B inte föröva stöld om han inte har uppsåt i förhållande (alltså ha insikt) till att A har tillägnelseuppsåt, bara egenmäktigt förfarande.¹³¹

Anstiftare är den som förmår någon till att begå brott så det förekommer inga problem om uppsåt till själva främjandet men hans uppsåt omfattar inte alltid följderna av gärningen. Gärningsmannen kan ju ha gått längre än anstiftaren tänkt. Det verkar som om man då dömer för normalgraden av brottet om det inte går att utreda.¹³²

Provokation till brott kan ibland också bestraffas som anstiftan eller medhjälp. Detta förutsätter att den som provocerar fram brottet har till uppsåt att det ska begås. Om polisen provocerar fram något brott med uppsåt att detta ska begås så att de kan gripa gärningsmannen verkar de inte kunna gå straffria. I de fall där någon, till exempel ett utpressningsoffer, kommer till polisen med begäran om hjälp kan de fånga utpressaren genom att placera ut pengar på överenskommet ställe utan att ansvar kommer ifråga. Det viktiga är att provokatören inte har uppsåt till att brottet ska fullbordas.¹³³

Trots att det i doktrinen framförts kritik mot detta är excess, frivilligt tillbakaträdande, frivillig rättelse och medverkan i mindre mån också att anse som omständigheter av subjektiv betydelse och kan påverka straffansvaret för den enskilde.¹³⁴

3.5 Straff och straffnedsättning

Huvudregeln om medverkans bestraffning är att varje medverkande (gärningsman, anstiftare eller medhjälpare) skall straffas enligt samma skala som gäller för den som ensam utfört brottet men i BrB 23:5 finns stadgande om straffnedsättning och ansvarsfrihet.¹³⁵

---

¹²⁹ Leijonhufvud och Wennberg s. 144

¹³⁰ SOU 1996:185 Del I s. 198

¹³¹ Jareborg, Nils Straffrättens... s. 120

¹³² SOU 1996:185 Del I s. 198

¹³³ Holmqvist m. fl. s. 546

¹³⁴ A.a. s. 553

¹³⁵ A.a. s. 558

Enligt BrB 23:5 kan straffminskning ske om den medverkande förmåtts medverka genom tvång, svek eller missbruk av hans ungdom eller om han står i beroende ställning eller medverkat i mindre mån. Om den medverkande medverkat i ringa mån kan ansvarsfrihet komma ifråga. Detsamma skall enligt bestämmelsen gälla då frågan är att ansvar som är stadgat för någon i särskild ställning skall ådömas annan medverkande., vilket enligt Jareborg innebär att om specialsubjektet kan åberopa någon av ovan nämnda omständigheter så kan samtliga medverkande åtnjuta straffnedsättning.¹³⁶

När nedsättning enligt BrB 23:5 åberopas måste också BrB 23:4 åberopas eftersom den bara är tillämplig i fall där mer än en person medverkat men för nedsättning av straffet kan också BrB 29:1 och BrB 29:3 tillämpas.¹³⁷

Det är inte nödvändigt att underskrida straffminimum för att omständigheterna som nämns i BrB 23:5 men dessa omständigheter är alltid förmildrande.

3.6 Kommentarer

För medverkansansvar behöver alltså konstateras att en otillåten gärning begåtts av minst två eller flera personer. Därefter måste fastställas vilket medverkansobjektet är och passa ihop de medverkandes uppsåt/oaktsamhet med den svåraste möjliga brottstyp som rymms inom medverkansobjektets område. Sen placeras brottet i svårighetsgrad och därefter ser man om det finns ursäktande omständigheter eller andra omständigheter som kan påverka ansvarsbedömningen. Till slut så görs rubriceringen.

Kritiken mot bestämmelsen består främst i att den är svårbegriplig och krånglig. Självt tycker jag inte att detta stämmer. När man läser lagrummet och har förarbetena och doktrin som hjälp verkar bestämmelsen inte så krånglig.

En del av problemet anser jag ligger i att domsluten inte skrivs alltför klara och tydliga och verkar oftast inte vara avfattade för allmänheten. Jag förstår om domarna tycker att deras domar är självklara (det är inte menat som kritik) och att de därför inte utvecklar sina överväganden, tankegångar och vilka omständigheter och bevis de lägger vikt på. I och för sig kan jag förstå att detta skulle vara mycket tidskrävande och att tiden skulle vara mer produktiv om de gjorde viktigare saker än skrev domslut men ibland krävs bättre avfattade domslut om allmänheten skall kunna förstå och inte helt tappa förtroendet för rättsväsendet.

En annan sak som jag tror försvårar förståelsen av domsluten när medverkansansvar är inblandat är det faktum att BrB 23:4 inte behöver åberopas vid medgärningsmannaskap. Detta medför, tycker jag, att domsluten blir otydliga och att det inte alltid framgår hur domarna tänkt.

---

¹³⁶ Jareborg, Nils Straffrättens... s.133

¹³⁷ A.a. s.132

Det finns egentligen inte mycket att säga om bestämmelsen i BrB 23:4, de är som de är, men jag kan säga vad jag har för uppfattning i de fall där olika uppfattningar finns.

Jag tycker att medhjälp skall straffas även i de fall där den medverkande burit sig fumligt åt. Det är själva stödet och uppmuntran som är viktig, gärningsmannen kunde ju inte veta att den medverkande skulle bära sig fumligt åt och försvåra gärningen. Jag tycker alltså att själva närvaron av en annan medverkande har psykisk inverkan och styrker gärningsmannen i hans uppsåt.

När det gäller frågan om huruvida BrB 23:4 kan tillämpas på icke preskriberade brott inom specialstraffrätten tycker jag att det inte bör gå eftersom detta skulle strida mot legalitetsprincipen.

Jag har ju redan sagt vad jag tycker om "plockandet" av rekvisit och att jag är emot detta. Det verkar dock som om detta inte tillämpas ofta inom praxis vilket innebär att detta inte är något stort problem.

Allt som allt tycker jag alltså att bestämmelsen inte är så dålig och krånglig och att det är bra att rättstillämparna får göra bedömningen med hjälp av omständigheterna i fallet.

4 Medverkan i andra länder

4.1 Danmark¹³⁸

Medverkan till brott regleras i DSL 23§. Paragrafens st. 1 p. 1 lyder "Den for en lovovertrædelse givne straffebestemmelse omfatter alle, der ved tilskyndelse, råd eller dåd har medvirket till gerningen."

Den danska bedömningen av medverkan bygger på den "negative medvirkensteorien". Denna teori går ut på att det inte går att sätta generella kännemärken på olika grupper och att de "positiva medvirkesteoriernas" indelning inte alltid pekar ut rätt person som huvudperson alternativt medverkandeperson. Enligt den danska teorin bör alla deltagare principiellt bedömas efter samma regler utan formell indelning i gärningsman eller medhjälpare. Teorin tar också avstånd från accessoriskt ansvar, var och en bör betraktas som självständigt ansvarssubjekt förutsatt att han varit delaktig i ett straffbart handlingsförlopp och uppfyller brottets subjektiva rekvisit. Den tolkning av DSL 23§ st.1p.1 som stämmer bäst överens med förarbetena är att bestämmelsen omfattar alla deltagare, även dem vars straffansvar följer direkt av brottsbeskrivningen.

Det följer av bestämmelsen att straffansvar kommer i fråga för alla som medverkar till att begå ett brott på i lagen nämnt sätt och att samma straffskala gäller allesammans. Eftersom man i teorin inte har uppdelningen gärningsman/medhjälpare behöver domarna inte återopa DSL 23§ i sina domslut. (I praktiken namnger dock domarna de olika deltagarna.)

Lagrummet används när det ska ligga till grund för straffnedsättning eller straffrihet.

Det finns tre former av medverkan: tilskyndelse, råd och dåd.

Tilskyndelse består i att någon uppmuntrar, frestar, lurar eller beordrar någon att företa en straffbar gärning. Även påverkning av någon som redan har en idé om att begå brott ingår i bestämmelsens tolkning.

Den grövsta formen av tilskyndelse är anstiftan.

Råd innebär någon slags vägledning och upplysningar om faktiska förhållanden.

Dåd är handling och omfattar i stort sett allt, deltagande som består av förberedelse, hjälp vid transport, anskaffande eller utlånande av redskap och så vidare. Ord kan också vara dåd, till exempel för att vilseleda någon.

Även passivitet kan vara dåd och det klaraste exemplet på straffbar passiv medverkan föreligger när någon avtalar med en tjuv om att inte slå på tjuvlarmet, eller då någon låter bli att släcka en brand som annan anlagt. Existensen av handlingsplikt är stor vid bedömningen om huruvida den passiva gärningen är straffbar.

---

¹³⁸ Följande text har jag skrivit med hjälp av Knut Waaben "Strafferettens almindelige del I ansvarsleren" s. 210-225

Principiellt måste det ju också utredas vad var och en har gjort och med vilken insikt han handlat så passiv medverkan kan bli svår att bevisa speciellt vid gängbrottslighet.

Ansvar kan dock komma ifråga om det finns ett föregående avtal eller en gemensam insikt om att gärningen låg inom ramen för uppfyllelsen av det gemensamma målet.

Medverkansgärningen är straffbar så länge som den företas innan brottets fullbordan. Medverkan kan ske tills brottet är avslutat.

Det finns inga krav på att varje deltagares handling skall vara en betingelse för brottets fullbordan. Det räcker med att den medverkande deltagit i ett förlopp som är avsett att leda till ett brott, oavsett om han varit vakthållare, den som utfört gärningen eller varit förare av flyktbilen.

Om brottet inte fullbordats döms alla deltagare för försök. När en deltagare inte kan fullborda sin medverkanshandling eftersom han till exempel kommer för sent döms han för försök till medverkan även om själva brottet fullbordats.

Trots att en medverkande fullbordat sin del blir han dömd för försök till medverkan om huvudgärningsmannen ändrat handlingens händelseförlopp på så sätt att gärningen faller utanför det straffbara området.

Medverkansansvar kommer ifråga både vid uppsåtliga och oaktsamhets brott. Varje medverkande skall uppfylla uppsåt-/oaktsamhetskravet för att kunna bli ansvarig och det beror på de subjektiva omständigheterna vad han döms för.

I DSL 23§ st.2 finns en bestämmelse om straffnedsättning för dessa som medverkar i ett specialsubjekts straffbara gärning men själva inte är det. Det är straffritt att anstifta någon till att försöka begå brott med syftet att förhindra att detta fullbordas, detta för att underlätta för så kallade "agent provocateur".

Vid straffmätning behöver man i allmänhet inte gå under straffskalans minimum, men hänsyn tas till deltagarnas olika grad och grovhet i delaktigheten.

I DSL 80§ st.2 finns en bestämmelse som framhäver att det är en försvårande omständighet att flera begår ett brott i förening.

Enligt DSL 23§ st.1p.2 finns det fyra möjligheter till straffnedsättning.

Straffnedsättning kan alltså komma ifråga om den medverkande velat bidra med ett mindre väsentligt bistånd, bara velat styrka ett redan fattat uppsåt, om brottet rent faktiskt inte kommit till stånd och när försök till medverkan misslyckats.

Det finns även allmänna straffnedsättningsgrunder och ansvarsfrihetsgrunder i DSL

4.2 Norge¹³⁹

Strafflagen i Norge innehåller ingen generell bestämmelse som tar sikte på medverkan utan de olika straffbudet måste innehålla ett

"medverkanstillägg" om man önskar bestraffa medverkan.

Vissa straffbud nämner bara vissa former av medverkan till brottet och då kan endast sådan medverkan bestraffas. Andra är så vitt och generellt utformade att medverkan träffas av "det naturlige fortolkningsprinsippet" utan att de nämns uttryckligen. En tredje sort straffbud har föreskrifter om att medverkan till brottet är straffbar medan en fjärde inte innehåller några föreskrifter alls om medverkan.

När straffbudet inte nämner medverkan får frågan om medverkan lösas genom lagtolkning. I NSL 58§ ges en regel om påföljdsbestämning för de fall där medverkansansvaret har styrkts genom de särskilda straffbudet.

Begreppet medverkan används bara då personen inte uppfyller gärningsbeskrivningen i straffbudet och följaktligen skiljer man på gärningsman och annan medverkande.

Medverkan kan vara fysisk såväl som psykisk.

Gränsen mellan medverkan och efterföljande bistånd är tunn och det avgörande anses vara om löftet om medverkan givits före eller efter fullbordandet av gärningen.

Medverkanshandlingen behöver inte vara en betingelse för brottets utförande och fullbordande men för att vara straffbar medverkan måste den fylla en funktion i förhållande till fullbordandet av gärningen. Om medverkanshandlingen inte fyller någon funktion kan den deltagande bara dömas för försök till medverkan.

Medverkansansvaret är ett självständigt ansvar och den medverkande kan dömas även om huvudgärningsmannen inte döms. Den deltagande kan dömas för försök till medverkan även om huvudgärningsmannen bara är på förberedelsestadiet och inte kan dömas.

Huvudmannen kan gå längre än den medverkandes avsikt varit och då döms den medverkande bara för det denna haft uppsåt/oaktsamhet till.

Medverkan kan alltså ske både uppsåtligt och av oaktsamhet.

Då kvalificerat uppsåt krävs, till exempel tillägnelseuppsåt (mitt exempel) måste detta föreligga hos alla för att de skall kunna dömas för medverkan till stöld.

Straffskalan är densamma för den medverkande som för gärningsmannen men NSL 58§ slår fast att straffet kan sättas ned om den medverkande är i beroende ställning till någon av de andra medverkande eller om han medverkat i mindre mån.

---

¹³⁹ Följande text har jag skrivit med hjälp av Anders Bratholm och Magnus Matningsdal "Straffeloven Kommentartutgåve Förste del Almindelige Bestemmelser" s. 258-262

Straffet kan helt falla bort om handlingen är en förseelse eller om påföljden stannar vid böter.

4.3 Finland¹⁴⁰

Reglerna om medverkan finns i FSL 5 kapitlet och till medverkan räknas följande: medgärningsmannaskap, anstiftan, medhjälp och medelbart gärningsmannaskap. De första tre kan härledas ur bestämmelser i FSL medan det fjärde har utvecklats av doktrin och rättspraxis.

FSL 5:1 stadgar att när två eller fler gemensamt utför ett brott skall envar straffas som gärningsman och är lagrummet för medgärningsmannaskap. De centrala begreppen i regeln om medgärningsmannaskap är "gärningsman, gemensamt och utfört".

Medgärningsmannaskap skall skiljas från situationer där flera personer anses självständigt ansvariga för samma brottsbeskrivningsenliga händelse, till exempel då A och B oberoende av varandra planerar att mörda och förgiftar C. Eftersom gemensamt utförande saknas kommer medgärningsmannaskap inte i fråga utan de är båda självständiga gärningsmän.

Medgärningsmannaskap kan bara komma i fråga vid uppsåtliga brott eftersom gärningen måste utföras i samförstånd. Gärningen skall också utföras tillsammans. Gemenskap i utförandet tillåter arbetsfördelning som betyder att gärningsmannansansvaret utsträcks till handlingar som annars skulle stå utanför denna ansvarsform men handlingen måste vara av tillräcklig betydelse för det överenskomna slutresultatet för att grunda medgärningsmannaskap.

Ur FSL 5:3 framgår att medhjälparens centrala begrepp är att medhjälparen uppsåtligt skall främja annans brott med råd, dåd eller uppmuntran. Medhjälp måste alltså uttryckligen vara uppsåtlig.

För att medhjälp skall bli ansvarsgrundande måste huvudgärningsmannen fällas till ansvar för gärningen.

Medhjälp kan ges före eller under gärningens gång men inte efter det att denna avslutats. Det centrala är uppfyllandet av alla brottsrekvisit.

Medhjälp kan vara fysisk eller psykisk och med främjande menas "underlättande". Medhjälpshandlingen skall ha ökat sannolikheten för brottets begående. Medhjälparen måste vara medveten om att gärningsmannen begår ett brott och ha för avsikt att öka sannolikheten för att ett brott begås för att kunna bli ansvarig.

Anstiftan regleras i FSL 5:2 och gäller dem som uppsåtligt bjuder, leger, trugar, förmår eller förleder annan att begå brott. Det centrala är att förmå någon att företa en handling. För att ställas till ansvar för anstiftan måste

---

¹⁴⁰ Följande text har jag skrivit med hjälp av Dan Frändes "Allmän Straffrätt En introduktion" s.249-287

man alltså ha givit en annan person skäl till att handla och att handlingen skulle ha uteblivit utan detta skäl.

Anstiftan är utesluten om gärningsmannen redan innan beslutat sig för att företa denna handling.

Brottet som gärningsmannen begår måste vara uppsåtligt för att anstiftan skall komma ifråga.

Anstiftaren skall ha uppsåt att få någon att begå ett brott och även inse vilket brott som skall begås om anstiftan leder till resultat och ansvarar bara för vad han anstiftat till.

Eftersom gärningsmannen måste fällas till ansvar för att anstiftan eller medhjälp skall komma ifråga har rubriceringen medelbara gärningsmannskapet utvecklats. Det är i de fall där någon använder annan person genom att förläda eller förmå honom att begå ett brott. Personen som begår brottet kan på grund av vissa omständigheter inte fällas till ansvar, och då kan rättstillämparen fälla personen bakom till ansvar genom att använda rubriceringen medelbart gärningsmannskapet.

4.4 England

Medverkan till brott definieras i Accessories and Abettors Act 1861. Den lyder som följer: "Whosoever shall aid, abet, counsel, or procure the commission of any indictable offence whether the same be an offence at common law or by virtue of any Act passed or to be passed, shall be liable to be tried, indicted, and punished as a principal offender."¹⁴¹

Man kan alltså medverka genom "aid" eller "abet" där "aid" betyder att hjälpa till eller ge stöd och "abet" att uppmuntra. Endera handlingen är tillräcklig för att ansvar skall föreligga för en medverkande. Försök till medverkan är inte straffbar.¹⁴²

För att en medverkande skall kunna bli ansvarig behöver huvudgärningsmannen inte ha blivit fälld men det måste vara bevisat att en straffbar gärning, och vilken denna gärning är, har begåtts. Det måste också bevisas att den medverkande haft för avsikt att hjälpa till för att gärningen skall fullbordas.¹⁴³

Medverkan kan ta sig olika former såsom medverkan i utförandet av den straffrättsliga gärningen, vakthållning, anskaffande av redskap för brottet eller att vara på plats och uppmuntra genom handklappning eller hejande för att en straffbar gärning skall begås.

Passivitet och underlåtenhet att ingripa leder inte till ansvar.

---

¹⁴¹ Dennis, I. H. Sweet & Maxwell's Criminal Law Statutes s. 1

¹⁴² Smith, J. C. And Hogan, Brian Criminal Law s. 121-122

¹⁴³ Följande har jag skrivit med hjälp av Rupert Cross and Philip Asterley Jones "AN introduction to Criminal Law" s.112-114

Medverkan kan ske före eller/och under begåendet av brottet men inte efter det att gärningen fullbordats.¹⁴⁴

För ansvar för medverkan krävs att den medverkande haft till avsikt att hjälpa och att han har kännedom om de grundläggande omständigheterna som konstruerar brottet.¹⁴⁵

"Counseling and procuring" består främst i att anstifta och ge råd till utförandet av huvudbrottet men kan till och med innefatta att någon hotar gärningsmannen till att begå brott.¹⁴⁶

"Joint principals", alltså medgärningsmän (mitt inpass), blir de som i samråd och tillsammans utför ett brott.¹⁴⁷ När två personer ger sig in på en "joint enterprise" blir båda ansvariga för effekterna, även oväntade och ovanliga sådana, som uppstår till följd av den i samråd begångna och eftertraktade gärningen.¹⁴⁸

Jag måste påpeka att detta är en mycket kort översikt av medverkansregleringen i England. Det verkar vara olika uppfattningar i den engelska doktrinen om medverkansansvaret och medverkansläran verkar motstridig. Olika författare verkar ha olika åsikter.

Trots att lagstöd finns har medverkansläran också, som övrig rätt, utvecklats genom rättspraxis och området verkar ganska stort och komplicerat. Jag tyckte dock att det kunde vara intressant att ge en liten översikt av det som ett exempel på den anglosaxiska regleringen.

4.5 Kommentarer

Den danska och den norska rätten liknar varandra i det hänseende att det inte görs någon åtskillnad mellan gärningsmän och övriga medverkande som det görs i Sverige och Finland. I Finland finns det ju till och med särskilda bestämmelser om medgärningsmannaskap, anstiftan till brott och medhjälp till brott.

När det gäller formen av lagregleringen liknar den danska rätten den svenska, medverkansansvaret regleras i en generell paragraf. I Finland regleras medverkansansvaret som nämnts med hjälp av flera olika paragrafer medan det i den norska rätten inte finns någon särskild bestämmelse som reglerar detta utan regleringen genom tillägg i de olika enskilda straffbuden.

För att vara straffbar behöver medverkanshandlingen i norsk och dansk rätt, liksom i svensk rätt, inte vara en betingelse för brottets utförande. I norsk rätt måste medverkanshandlingen dock fylla någon funktion i förhållande

---

¹⁴⁴ Smith and Hogan s.123

¹⁴⁵ Cross and Jones s. 115

¹⁴⁶ SOU 1996:185 Del II s. 163

¹⁴⁷ Smith and Hogan s. 120

¹⁴⁸ Cross and Jones s. 115

till brottets fullbordan och i finsk rätt uppställs krav på psykisk kausalitet mellan anstiftansgärningen och brottet medan det i svensk rätt inte finns sådana krav.

Den största skillnaden är nog ändå att ansvar för medverkan i finsk rätt är accessorisk (för att ansvar för medverkan skall kunna komma ifråga måste huvudgärningsmannen dömas) medan den inte är det i svensk, norsk och dansk rätt.

I engelsk rätt har medverkansläran som påpekats främst utvecklats genom rättspraxis, men även visst lagstöd finns. I detta hänseende är ju engelsk rätt annorlunda än de nordiska ländernas system.

En annan skillnad är att i engelsk rätt är medverkansansvaret kopplat till gärningen som gärningsmannen begått medan detta inte heller finns i de nordiska ländernas lagstiftning. (I och för sig är ju medverkansansvaret i finsk rätt accessoriskt men bara i förhållande till gärningsmannen, inte gärningen.)

Den största skillnaden mellan engelsk och svensk rätt (även de andra nordiska länders också) ligger dock förmodligen i "joint enterprise" där deltagarna blir ansvariga för oväntade och ovanliga effekter, detta kan ju inte ske i svensk rätt.

Även om jag bara har skrivit om dessa länder verkar det som om det i de flesta länders lagstiftning finns någon slags reglering av medverkan. Om jag skall döma efter dessa fyra länder (förutom den svenska regleringen) verkar, trots att olika skillnader finns (både formella och innehållsmässiga), regleringarna i stort likna varandra. I praktiken liknar de antagligen varandra ännu mer än det verkar i doktrinen.

5 Rättspraxis

5.1 Den tilltalade frias

5.1.1 RH 1991: 51 "Lindome"

5.1.1.1 Fallet och domstolarnas bedömningar

Den 26 oktober 1990 mördades en 89-årig man, E, i sitt hem i Lindome. Detta upptäcktes efter ett dygn av hans släktingar.

Vittnesuppgifter riktade intresset mot en bil som iakttagits vid huset och vid förhör med bilägaren, L, riktades misstankar mot två män, L och P.

Den ene, P, av dessa två män som, som det senare visade sig, varit i huset när E dödades åtalades för mord och grovt rån den andra för medhjälp till mord och grovt rån.

De åtalades alltså inte för att ha begått brottet tillsammans och i samråd som gärningsmän utan som gärningsman och medhjälpare. (Mitt inpass.)

Åklagaren anförde följande:

P har uppsåtligt berövat E livet genom att upprepade gånger slå E i huvudet med en stekpanna. (E avled av hjärnskador.) Innan detta har han, P, sparkat och slagit E upprepade gånger och uttalat till L att E skall dö. Efter detta har han letat igenom huset efter pengar och vapen.

L har understött våldet mot E genom att befinna sig på platsen där detta utövades och därefter hjälpa P att leta igenom huset och vid åtminstone ett tillfälle varna honom för att någon kom.

P anförde följande:

Det var för att leta efter en person som de gick in i huset. De knackade på men då ingen öppnade gick de in och hamnade i köket där E befann sig. P gick vidare i huset för att se om personen de letade efter var där när han plötsligt hörde ett liv i köket. När han kom dit såg han att L slog E med en stekpanna i huvudet. E var vid liv när han föll. Han, P, sa åt L att lämna huset men själv letade han igenom huset efter vapen och annat att ta.

L anförde följande:

P gick först in i huset. Han vet inte om P blev insläppt eller ej. Efter en tid kallade P på L varefter L gick in i huset. Han kom in i köket och blev tillfrågad av E om vem han var och därefter blev de ombudda att lämna huset. P bad L om att hämta vodka från bilen vilket han gjorde. E sa återigen åt dem att lämna huset och då började P sparka och slå honom. Efter en stund gick P in i ett annat rum och L följde efter honom efter att först försökt torka av ställen han rört vid. Då ett ljud hördes från köket sprang P dit följ av L. P sparkade återigen E varefter han hämtade en stekpanna och sa "nu ska gubben dö" och slog E minst två gånger. P letade sen igenom huset efter vapen och pengar. L varnade honom en gång för att någon kom. Efter en stund, då P slutligen kom ut med en tavla tog L tavlan ifrån honom och lade den i bilen.

TR:s bedömning var följande:

TR:n biföll åtalet mot P och dömde honom för mord och grov stöld främst på grundval av L:s vittnesmål. TR:n fann sig övertygad om att P förövat allt våld som orsakat E:s skador och död och att det skett på det sätt L uppgivit.

Det har inte framkommit något som talar för att de hade brottslig avsikt innan de kom till E. När det gäller frågan om L medverkat till mordet anser TR:n att det inte framkommit annat än att L varit passiv när de dödande slagen utdelats och att det inte kan anses att han genom sin passivitet mot våldet som föregick mordet har understött detta. Istället döms L för

skyddande av brottsling eftersom han efter brottet hjälpt P att undkomma genom att köra honom från brottsplatsen.

TR:N finner att våldshandlingarna avslutats innan stölden så det kan inte bli tal om rånbrott utan P döms för grov stöld och L för medhjälp till grov stöld då det framkommit att han varnat P vid ett tillfälle och hjälpt honom lasta in tavlan i bilen.

P överklagade och åklagaren bestred ändring.

HovR för Västra Sverige gjorde följande bedömning:

Den rättsmedicinska utredningen kan inte ge en säker bild av det närmare händelseförloppet kring E:s död, fränsett att han dödats genom ett slag mot hjässan. Den tekniska utredningen och brottsplatsundersökningen ger inte heller något tillförlitligt underlag för bedömningen om L:s eller P:s version är riktig.

HovR:n tycker att TR:n tagit för givet att endera av de båda tilltalade utövade våld medan HovR:n inte kan utesluta att de tillsammans trängt in hos E med brottsliga avsikter och gemensamt utövade våld mot honom.

Allt som allt finner HovR:n att åklagaren inte uppfyllt beviskravet som ställs för brott av detta slag.

HovR:n ogillade åtalet för mord och bestämde påföljden för grov stöld till sex månader. P tillerkändes 45000 kr för att ha varit berövad friheten utöver den dömda tiden.

5.1.1.2 Kommentar

Jag valde att titta på det här fallet eftersom det antagligen är det mest omtalade och antagligen också det allmänt mest kritiserade fall om bland annat medverkan.

Först av allt vill jag säga att jag tycker att det är mycket olyckligt att ett sådant brott där endera av två män måste vara gärningsman förblir ostraffat. Tyvärr måste jag säga att jag tycker att HovR:ns dom vad gäller P är den riktiga. När domstolarna dömer skall de ju ta hänsyn till in dubio pro rea principen. Denna innebär att vid tvivelsmål skall det för den tilltalade mildaste alternativet väljas och att om en domstol är i tvivel om huruvida täckning av ett rekvisit är uppfyllt eller inte så skall dess utslag bli att det inte är det. I det här fallet innebär det att båda måste frias, eftersom båda påstod att den andre hade begått mordet medan de själva inte hade gjort något, om åklagaren inte kan bevisa utom rimligt tvivel vad vardera gjort. För att dömas för medverkan måste det dels bevisas att man med sin handling främjat gärningsmannens handling dels att man haft avsikt att göra detta. Då L påstod sig ha varit helt passiv och åklagaren inte kunde bevisa annat kan L inte dömas för medhjälp till mord eftersom TR:n inte anser att han genom denna passivitet understött P:s gärning. Att helt passivt stå och titta på utan att göra något för att påverka händelsernas gång anses ju för obetydligt för att anses som främjande och vi har inte plikt att handla så det faktum att L inte hindrat P är inte heller straffbart så han kan inte dömas för medhjälp.

Det kan i det här fallet inte bli tal om medgärningsmannaskap heller eftersom det inte gick att bevisa att gärningen inte var en impulshandling som den ena av dem begått helt överraskade för den andre.

När det gäller medhjälp till stöld blir L dömd eftersom han själv medgivit en viss hjälp. För att en handling skall anses vara främjande räcker det ju att

den skall styrka gärningsmannen i hans uppsåt och i det här fallen kan det tänkas att P känt det som att L uppmuntrade och understödde honom genom att varna honom och hjälpa honom placera tavlan i bilen. L är ju medveten om att han hjälper till för att P inte skall bli upptäckt och genom att ta tavlan, placera den i bilen och köra därifrån hjälper han ju också till. Jag tycker alltså att det är helt rätt att han döms för medhjälp i det här ledet.

Kort efter det att jag skrev detta läste jag prof. Ulla Jacobssons bok¹⁴⁹ i vilken hon sammanställt förundersökningsprotokollet, utskrifterna av förhören med de båda misstänkta under förundersökningen och sina resningsansökningar (som hon gjort på M E's, offrets dotter, uppdrag) i Lindomemålet.

Prof. Ulla Jacobsson anser att om åklagaren utformat gärningsbeskrivningen annorlunda än som skett och givit alternativa gärningsbeskrivningar så skulle utgången i målet blivit en annan.¹⁵⁰ Bland annat anser hon att de båda tilltalade borde åtalas för att ha begått handlingen i medgärningsmannaskap och som stöd för detta givit NJA s. 474.¹⁵¹ Jag anser att det inte går att utom rimligt tvivel fastställa, även med stöd av förhören av de tilltalade i förundersökningen, att de i samråd och tillsammans begått handlingen. Dessutom anser jag att domslutet i NJA s. 474 är oklart och annorlunda tidigare praxis. Prof. Ulla Jacobsson har jämfört NJA s. 474 med NJA s. 606¹⁵² men själv anser jag att det finns ganska stora olikheter mellan dessa två fall. (Jag har skrivit om båda dessa fall och utvecklar därför inte detta nu.)

Även om jag inte anser att de kan åtalas som medgärningsmän så tycker jag att åklagaren kunde formulerat gärningsbeskrivningen på ett sätt som gav domstolen utrymme att pröva olika antagande (till exempel medgärningsmannaskap). P kunde ha åtalats för grov misshandel och grovt vållande till annans död och i andra hand för medhjälp till grov misshandel och grovt vållande till annans död och L åtminstone för medhjälp till grov misshandel och till grovt vållande till annans död.

Det är mycket möjligt att utgången av detta fall kunde ha blivit ett annat om gärningsbeskrivningen varit annorlunda eller om åklagaren åtalat med alternativa gärningsbeskrivningar men detta kan vi tyvärr inte ta reda på. Även om detta är beklagligt är det ju inte medverkansansvarsregleringens fel utan, som det verkar åklagarens.

5.2 Den tilltalade döms för medhjälp

---

¹⁴⁹ Jacobsson, Ulla "Vi hade ju haft ihjäl en gubbe" Mordet i Lindome

¹⁵⁰ A.a. s. 11

¹⁵¹ A.a. s.30-32

¹⁵² A.a. s. 32

5.2.1 NJA 1986 s. 802

5.2.1.1 Fallet och domstolarnas bedömningar

En man, T, har dödats genom knivhugg. Han har dels blivit knivhuggen i skinkan dels fått ett knivhugg genom halsen och strupen vilket lett till att han omedelbart avlidit. Två män åtalas i anledning av detta. Åklagaren väcker åtal mot O för mord och mot K för försök till grovt olaga tvång och medhjälp till mord alternativt medhjälp till grov misshandel.

Åklagaren anför följande:

Innan T dödades har O och K i samråd försökt genom hot om knivmisshandel avtvinga ett löfte ur T att ej ange tidigare misshandel (knivhugg i skinkan) mot honom. Trots att K insett att T var svårt skadad och behövde läkarhjälp har han i samråd med O främjat dennes fortsatta misshandel av T, misshandel som avslutats med att T avlivas, och uppsåtligt medverkat till T:s död.

O har uppgivit följande:

K stack T i benet, möjligtvis skinkan, i samband med ett bråk de hade om huruvida K kunde ta en stereoradio tillhörande T. En diskussion fördes därefter om att föra T, eftersom han blödde kraftigt och föll ihop på golvet, till sjukhus men då denne sagt att han måste uppge K:s namn har de avstått ifrån detta. T lade sig sedan i sin säng. Efter detta beordrade K O att lämna lägenheten vilket han gjorde. K hann upp honom efter ett par minuter och gav O ett par knivar som han ville att O skulle kasta bort.

K har uppgivit följande:

Medan han sov på soffan i vardagsrummet blev han väckt av O som berättade att han blivit slagen av T. O själv hade knivskurit T i köket. T blödde kraftigt och de förde en diskussion om de skulle föra honom till sjukhus men de avstod från detta då T sa att han måste nämna K:s namn för sjukvårdarna.

När T lagt sig satte sig O gräns över honom och hotade honom för att förmå honom att lova att inte uppge K:s namn. Han frågade var halspulsådern låg och K pekade ut på sig själv var denna är. Efter detta skar O T i halsen trots K:s protester och uppmaningar "gör inget" eller "gör det inte".

TR:ns bedömning är följande:

TR:n gör den bedömningen att K:s uppgifter är trovärdiga. Han har beskrivit tillvägagångssättet så detaljerat innan resultaten av obduktionen blivit kända att det ger intryck av att vara självupplevt. Dessutom har han lämnat besvärande uppgifter om sig själv.

Den tekniska och medicinska utredningen visar att blod måste ha sprutat ut ur halsen och att gärningsmannen måste ha fått blod på sig. K:s kläder har inte uppvisat blodspår medan detta inte går att utreda i O:s fall eftersom han dels gjort sig av med en del av kläderna dels tvättat de andra innan den tekniska undersökningen.

TR:n finner att O gjort sig skyldig till mord och K gjort sig skyldig till medhjälp till grov misshandel och vållande av annans död eftersom det kan hållas för visst att han förstod risken för att T skulle komma att tillfogas åtminstone svår kroppsskada men att det inte kan hållas för visst att varit likgiltig för att T skulle dödas.

Åklagaren, O och K fullföljde talan i Hovrätten. O yrkade att åtalet mot honom måste ogillas. K yrkade i första hand att åtalet mot honom ogillas och i andra hand att straffet bestäms till fängelse och inte slutna psykiatrisk vård. Åklagaren yrkade att K döms för olaga tvång och medhjälp till mord.

HovR:ns beslut:

HovR:n anser att det av hänsyn för rättssäkerheten är särskilt viktigt att skulden kan bevisas utom rimligt tvivel för att någon skall kunna bli dömd till ansvar i gärningar av sådant allvarligt slag. Eftersom den tekniska utredningen överhuvudtaget inte kan ge stöd åt den

ena berättelsen framför den andra finner HovR:n ingen anledning att sätta större tilltro till K:s berättelse framför O:s. På grund av detta finner HovR:n det inte tillförlitligt styrkt att O gjort sig skyldig till mord och ogillar åtalet i denna del.

Riksåklagaren sökte revision och yrkade att HD med ändring av HovR:ns dom dömer O för mord och K för medhjälp till grov misshandel och medhjälp till vållande till annans död. O och K bestred ändring.

HD:s bedömning var följande:

Varken O:s eller K:s berättelser kan tilltros men då K lämnat så detaljrik beskrivning av de dödande huggen, innan obduktionsresultatet förelåg anses det styrkt att han varit med när T dödats antingen han eller O begått mordet. HD saknar anledning att anta annat än att den framställning K lämnat är den för honom själv gynnsammaste. Skildringen av hur han visar O var halspulsådern ligger visar att K på aktivt sätt påverkat händelseförloppet. HD anser det styrkt att K medverkat på ett sådant sätt i misshandeln som ledde till T:s död att han gjort sig skyldig till straffbar medverkan. Det måste ha varit uppenbart för K att T kunde tillfogas allvarlig skada och åtalet mot honom för medhjälp till grov misshandel och för medhjälp till vållande till annans död bifalles och i det senare hänseendet blir brottsrubriceringen vållande till annans död.

HovR:ns domslut angående O fastställs (åtalet mot honom ogillas).

5.2.1.2 Kommentar

Det här fallet är intressant eftersom det är så likt Lindome-fallet. Även här är det två personer som skyller på varandra och inga vittnen finns till det som har utspelats i lägenheten. Skillnaden är att den ena personen blir fälld för medhjälp till grov misshandel.

Tyvärr kunde det inte i det här fallet inte heller klaras upp vem som begått mordet men eftersom K erkänt att han pekade ut var halspulsådern är belägen kunde det styrkas att han inte bara passivt åsåg utan mer aktivt tog del i och påverkade händelseförloppet.

Jag tycker att HD visar att de har in dubio pro reo principen i åtanke när de pekar på det faktum att de inte tvekar på att K lämnat den för honom mest gynnsamma skildringen, men denna för honom mest fördelaktiga uppfattningen - att O varit gärningsman - innefattar ett främjande som ledde till att gärningsmannen styrkts i sitt uppsåt att våldföra sig på T. Eftersom HD inte ansåg det styrkt att K:s inverkan innefattat att T kunde bli dödad utan bara att han kunde bli allvarligt skadad dömdes han för medverkan till misshandel. Alltså har HD i båda leden, att han inte var gärningsman och inte avsåg hjälpa till vid mord, tagit det som är mest till fördel för den tilltalade och dömt för detta eftersom annat inte kunde bevisas.

Det här fallet visar att medverkansansvaret är ett självständigt ansvar - trots att ingen döms för mordet kan en medhjälpare, beroende på sitt uppsåt och sin oaktsamhet, dömas för sitt främjande. Det viktiga, och för att medverkansansvar skall komma ifråga tillräckliga, är att någon handlar så som beskrivs i en brottsbeskrivning inte att han döms.

Jag vet inte hur omskrivet det här fallet blev men jag tvivlar att det blev lika omskrivet som Lindome-fallet. Om det hade blivit lika omskrivet hade det kanske redan ändrats i regleringen. Och om det inte var lika omskrivet undrar jag varför, även här går ju någon som med stor sannolikhet begått ett

mycket svårt brott fri. Bara det faktum att en av dem blivit dömd för misshandel borde inte vara ett faktum som påverkar media och allmänheten så till den grad att en reaktion liknande den efter Lindome uteblev. Inte heller det förhållandet att det i det här fallet verkar handla om ett internt bråk mellan missbrukare och narkotikaförsäljare medan offret i Lindome är en oskyldig äldre man talar för att brottet juridiskt sett är mindre viktigt. Juridiskt sett är ju mord alltid mord oavsett vem offret är. (Sen är det kanske så att vissa offer höjer försäljningen av tidningar medan andra inte gör det.)

5.3 Den tilltalade döms för medgärningsmannaskap

5.3.1 NJA 1992 s. 474

5.3.1.1 Fallet och domstolarnas bedömningar

Två män, M och J, har åkt till R för att köpa heroin. Ett bråk uppstår vid vilket R blir knivhuggen ett antal gånger och slagen med stol. Ett av sårerna han får är direkt dödande och det är möjligt att ett annat sår också kunde ha blivit dödande men inte med säkerhet. Åklagaren yrkar att båda döms för dråp.

Åklagaren anför följande:

M och S har tillsammans och under samförstånd berövat R livet. De har båda insett att våldet de utövat gemensamt kunde medföra R:s död och sambandet mellan deras våldsinsatser haft betydelse för den dödliga utgången.

M anför följande:

M medger att han utdelat en del knivhugg (bland andra ett som kunde ha varit dödande, mitt inpass) men nekar till att ha utdelat det direkt dödande utan påstår att J utdelat detta. Dessutom så påstår han att R först gick till anfall mot honom med en kniv och att hans, M:s, handling företogs i nödvärn och om nödvärn inte anses föreligga så har han inte haft för avsikt att tillfoga R livshotande skador så gärningen borde bedömas som misshandel. Medgärningsmannaskap inte förelegat utan de har handlat på eget initiativ.

J anför följande:

Han nekar till att ha utdelat något knivhugg alls och bestrider ansvar. Han berättar dock att det var M som först drog kniv och att R först därefter tog upp sin kniv. Han medger att han har slagit R med stolen men gjort detta för att skydda sig från angrepp och alltså handlat i nödvärn.

TR:ns dom:

Det har utretts att skadorna tillfogats av flera knivar och att det inte går att fastställa vilken kniv som orsakat vilken skada eller med hur många knivar dessa tillfogats.

Det kan inte med säkerhet fastställas om bara M medtagit knivar eller om båda haft varsin kniv med sig.

Ett av sårerna var direkt dödande eftersom det ledde in i hjärtat. Det har inte kunnat fastställas vem av M och J som har utdelat detta. Förutom denna skada som lett till döden och en hel del mindre sticksår finns ett sticksår som leder in i vänstra lungan och vänstra lungsäcken som kanske kunde leda till döden men inte så snabbt som det andra såret. Man kan bara spekulera i om döden skulle inträtt om såret i hjärtat inte fanns.

TR:ns bedömning är att det är möjligt att R först drog sin kniv men då endast för att skydda sig själv vilket inte ger rätt till nödvärn. Dessutom har varken M eller J påstått att de blivit skadade av R.

R har blivit knivstukken i hjärtat men det går inte att fastställa vem som har utdelat detta. M har däremot medgett att han utdelat knivhugget som kanske kunde, men inte med säkerhet, vara dödande. M döms därför till grov misshandel.

J har bara medgivit att han slagit R med stolen och detta har inte kunnat motbevisas. Åtalet mot honom ogillas eftersom det inte kan styrkas att han avsiktligt tillfogat R skada med stolen.

I HovR:n yrkade åklagaren att M och J skulle dömas för dråp och i andra hand att J skulle dömas för medhjälp till M:s handlande.

M och J bestred ändringar.

HovR:n gjorde följande bedömning:

Ur utredningen framgår enligt HovR:n att det är ren tillfällighet att ingen av de kraftfulla knivhugg som M utdelat blivit direkt dödande. Detta visar att M haft uppsåt att döda R och därför gjort sig skyldig till försök till dråp.

J har gjort sig skyldig till medverkan till försök till dråp genom att anfalla R med stolen medan M knivhögg honom.

Riksåklagaren justerade gärningsbeskrivningen i åtalet genom att påstå att M eller J utdelat det direkt dödande knivhugget i hjärtat och yrkade på att båda skulle dömas för dråp i första hand och försök till dråp i andra hand.

J:s advokat yrkade att TR:ns dom skulle fastställas.

M:s advokat yrkade i första hand att TR:ns dom skulle fastställas och i andra hand att fängelsestraffet nedsättas.

HD gjorde följande bedömning:

Då våldet utövades i en sammanhängande följd så saknar det betydelse för bedömningen av M:s gärning att dödens inträdde inte kan härledas till ett av honom erkänt knivhugg. Även om M inte är skyldig till det dödande knivhugget, vilket i så fall enligt HD måste ha utdelats av J, visar hans handlande att han haft uppsåt att döda R. Det beror enligt HD på tillfälliga omständigheter vilket knivhugg som blev direkt dödsbringande och därför skall M fällas till ansvar för dråp.

Mot J:s bestridande kan det inte anses styrkt att han utövade våld mot R annat än med en stol. Med bortseende från J:s egna uppgifter anser dock HD det tillförlitligt utrett att han deltog i våldet mot R på mer aggressivt sätt än han medgett. Han har gjort detta på ett stadium då han inte kan ha undgått att uppfatta att M avsåg att döda R och att han själv måste ha varit inställd på att händelserna skulle få en dödlig utgång. Även om det inte visats att han tillfogat R livshotande skada har han enligt HD på ett så verksamt sätt bidragit till R:s död att han skall dömas som medgärningsman.

5.3.1.2 Kommentarer

Det är det här fallet som jag är mest undrande inför. Trots att förutsättningarna är ganska lika de i båda föregående fallen - två personer skyller på varandra varav den ena påstår att han överhuvudtaget inte tillfogat någon skada med mordvapnet - blir domslutet helt annorlunda. HD dömer dem båda som gärningsmän.

En hel del frågor väcks av detta domslut och docent Carl Erik Herlitz har skrivit en artikel med kritiska synpunkter : "Delaktighet i brott i ljuset av NJA 1992 s. 474 - en förvirrad del av straffrätten."

Det har inte gått att utreda vem av de två som har utdelat det dödande knivhugget eller om R skulle dött även om detta sår inte tillfogats. Att då

döma någon för dråp verkar inte förenligt med BrB 3:2. För att dömas för dråp måste ju den som döms "berövat annan livet". Det går inte att utreda vem som har gjort det i detta fallet.

I och för sig behövs det för medgärningsmannaskap inte vara utrett vilken av deltagarnas handling som orsakat effekten. En förutsättning för att flera deltagare skall dömas i medgärningsmannaskap är ju att de deltagit i utförandet och döden skall orsakats av de bådas samverkande handlingar eller så skall de verksamt bidragit till händelseförloppet och det skall inte gå att fastställa vilken av de båda medverkandes liknande handlingar som orsakat effekten. Det framgår inte någonstans i domslutet att HD motiverar sitt beslut med att de skulle ha handlat i samverkan, tillsammans och gemensamt och BrB 23:4 åberopas inte heller. Det vanliga vid medgärningsmannaskap är att BrB 23:4 inte åberopas men ur motiveringarna framgår på något sätt att domstolen resonerat att handlingen skett i samråd eller gemensamt.

Det går ur domslutet inte heller att utläsa vem HD ansåg hade skapat medverkansobjektet och hur detta hade konstruerats - det kunde ju inte styrkas att J utövade våld annat än med stolen och M påstod att J utdelat det dödande knivhugget. HD säger inte om den ansåg att endera av dem eller båda tillsammans skapat detta.

Det går alltså ur domslutet inte att utläsa enligt vilket resonemang och vilka kriterier denna bedömning gjordes. Om domslutet varit mer detaljerat och underbyggt skulle det kanske gå att förstå hur de tänkt och tolkat det i enlighet med detta.

Riksåklagarens rekommendation om att om det dödande knivsticket utdelades av den ene i omedelbar närvaro av den andra, om båda deltagit i ett sammanhängande händelseförlopp och om de båda gått till samlad angrepp mot offret så skulle detta vara skäl för att åtala de båda tilltalade som gärningsmän verkar inte heller helt stämma överens med åsikterna i doktrin och förarbetena. Någon slags av samråd måste ju bevisas.

Jag anser att HovR:ns dom var den som borde stått fast. M hade ju erkänt de knivhugg som kanske kunde lett till döden och eftersom det bara är en tillfällighet att R inte dött av dem tycker jag att det är styrkt att M kan dömas för försök till dråp. Då J:s påstående inte kan motbevisas borde han dömas för medverkan till försök till dråp. Han bör inte frias eftersom det framgick att han inte helt passivt stått och tittat på utan mer aktivt tagit del i, vilket han medgivit, våldet och på så sätt understött M:s gärning. Om det kunde bevisas att båda använt sig av knivar kunde det här domslutet verka annorlunda men som det faktiskt är tycker jag att det verkar lite underligt och det verkar som om en viss påverkan från Lindome-fallet och de starka känslorna det väckt kan skönjas.

5.3.2 NJA 1980 s. 606

5.3.2.1 Fallet och domstolarnas bedömningar

Åklagaren har yrkat att T, K och B döms som gärningsmän misshandel och grov misshandel enligt följande:

Som följd av ett bråk vid en privat fest i Folkets Hus tog t kontakt med K och B varvid de utrustat sig med käppar eller ribbor . Med dessa gick de sedan till angrepp mot Å och P och även andra senare tillkomna personer.

Å hade i bråket innan dragit kniv och efter anfallet svingade han denna varvid J och G som också varit med i det första bråket fick skador.

Till följd av T:s, B:s och K:s slag har P och Å tillfogats skador på huvudet och kroppen vilka orsakat smärta, blåmärken och rispor. Förutom detta har N fått ta emot ett slag mot huvudet och fått ett sår som måste sys och I ett slag i huvudet som lett till att han blivit blind på vänstra ögat.

Alla tre tilltalade medger att de har utdelat slag men de bestrider ansvar eftersom de handlade i nödvärn.

TR:ns bedömning:

TR:n finner det utrett genom förhör med de tilltalade, målsägande och vittnen att ett tumult uppstått och att T, K och B försett sig med ribbor och besinningslöst slagit med dessa in i folkhopen. De har själva medgett att de utdelat slag med ribborna.

TR:n finner att det ur utredningen framgår att skadorna P, Å, N och I fått uppkommit genom T:s, K:s och B:s handlingar. Även om de haft viss rätt till nödvärn finner TR:n att de vida överskridit denna.

Det går inte att utreda vilka skador som tillfogats av envar av T, K och B men TR:n finner att alla gjort sig skyldiga till misshandel enligt 3 kap. 5§ BrB och att denna inte kan bedömas som ringa.

HovR:n gör följande bedömning:

Det framgår ur utredningen att de tre gemensamt kommit överens att förse sig med käppar för att använda dessa som tillhyggen och därefter utdelat slag med dessa.

HovR:n finner det utrett att det kan utslutas att annan än dessa tre kan ha utdelat de slag som förorsakat P, Å, N och I skador. Det kan dock inte klarläggas vilka skador de olika målsägandena tillfogats av envar av de tilltalade men med hänsyn till att de tilltalade kommit överens om att beväpnat sig och därefter gemensamt gjort bruk av käpparna finner HovR:n att de alla är att anse som gärningsmän.

Det kan inte anses styrkt att uppsåt funnits till att tillfoga så svår skada (förlorad syn) som faktiskt blev fallet men uppenbarligen har en mycket betydande oaktsamhet förelegat. På grund av detta anse HovR:n att T, K och B gjort sig skyldiga till misshandel som ej är ringa mot P, Å, N och I och vållande till kroppsskada eller sjukdom mot L.

HovR:n ändrade TR:ns domslut på sätt att alla dömdes jämlikt 3 kap. 5 och 8§§ för misshandel och vållande till kroppsskada eller sjukdom.

HD fastställde HovR:ns dom.

5.3.2.2 Kommentar

Det här fallet är nog ett skolexempel på medgärningsmannaskap: de tre beväpnade sig i samråd med liknande tillhyggen och gjorde sedan, tillsammans och gemensamt, bruk av dessa. Det var som en följd av deras gemensamt utövade våld som de andra fick sina skador. Då HD inte ansåg det styrkt att uppsåt för ögonskadan fanns dömdes de för vållande till kroppsskada eftersom en betydande oaktsamhet förekommit vid skadans uppkomst.

Det här fallet får mig att förstå varför domsluten ibland kan vara kort skrivna. Efter att ha studerat medverkansansvar och medgärningsmannaskap verkar detta fall vara ett perfekt exempel på medgärningsmannaskap och om man då själv tycker att allt är så självklart händer det lätt att förklaringen blir torftig och kort. I det här fallet tycker jag själv alltså att det inte finns mycket att förklara: de tilltalade kom före utförandet av brottet överens om

vad de skulle göra, de beväpnade sig tillsammans och med liknande vapen och började sedan med dessa vapen tillsammans slå de olika personerna som fanns på platsen. Trots att det inte gick att fastställa vem som tillfogat vilken skada visar ju händelseförloppet och förspelet till våldsamheterna att männen handlat i samråd och tillsammans vilket motiverar medgärningsmannaskap.

Med andra ord är det här alltså ett enkelt fall och ett klart och tydligt exempel på medgärningsmannaskap. Det är också det fall som oftast citeras när detta institut beskrivs.

5.3.3 RH 1996 : 82

5.3.3.1 Fallet och domstolarnas bedömningar

Tre ynglingar, 15-årige U och hans gängkamrater har åtalats för skadegörelse.

Åklagaren påstår att kamraterna gemensamt och i samförstånd genom att bland annat kasta stenar orsakat skadegörelse.

U medger att han krossat tre rutor men bestrider ansvar för annat och att han skulle ha handlat i samförstånd och gemensamt med sina kamrater.

TR:ns bedömning är följande:

U har medgett att han följt med ett gäng så kallade skinnskallar till den aktuella fastigheten för att "kolla läget" och att någon i gänget började kasta sten varvid han och de andra i gänget gjort samma sak utan samråd.

U har krossat tre rutor och frågan är om han kan anses vara gärningsman för den vidare skadegörelsen som förekommit vid samma tillfälle och utförts av hans kamrater, ovisst vilka.

TR:n anser att det inte framkommit att skadegörelsen föregåtts av samråd mellan gruppmedlemmarna och att det framstår som oklart vilken inverkan U haft på de andras gärningar. Därför kan han inte hållas straffrättsligt ansvarig som gärningsman för annat än vad han utfört på egen hand.

HovR:ns beslut är följande:

"Flera deltagande personer kan dömas som gärningsmän, även om det inte kan visas att var och en av dem självständigt uppfyller samtliga brottsrekvisit. Det är således tillräckligt att de deltagit i utövandet av den brottsliga gärningen och att de tillsammans uppfyller kraven på att ha orsakat skada. Gärningsman är därmed inte bara den som utfört den skadegörande handlingen utan även annan. Föreligger erforderligt uppsåt får alla svara för den skada de gemensamt har orsakat (jfr NJA 1980:606)."

Trots att utredningen i målet inte ger stöd för att skadegörelsen var planerad eller hade föregåtts av samråd mellan gruppens medlemmar måste det hållas för visst att samtliga var införstådda med att bråk skulle kunna uppstå när de begav sig till fastigheten.

Sammanhållningen inom gruppen var uppenbarligen också så stark att när en började kasta sten gjorde flertalet andra också samma sak. Därför anser HovR:n det styrkt att skadegörelsen förövats gemensamt och i samråd.

U skall enligt HovR:n hållas straffrättsligt ansvarig som gärningsman.

5.3.3.2 Kommentar

Jag tror att HovR:n vill statuera ett exempel med det här domslutet.

När man är med i ett gäng kan det antas att man har samma värderingar, åsikter och dylikt. Det kan också antas, tror jag, att ett gäng är en gemenskap där man företar olika gärningar tillsammans utan att för den skull alltid planlagt det innan.

Jag tror alltså att HovR:n ville poängtera att sammanhållningen i gäng är så stark och att de olika gängmedlemmarna brukar stödja varandra mycket så att i det här fallet kan någon slags samverkan förutsättas. Jag tror också att man med det här fallet vill visa att rättstillämparna ser allvarligt på olika slags gängverksamheter och att genom att vara gängmedlem så utsätter man sig för faran att det förutsätts att man handlat i samråd med de andra medlemmarna och bli dömd när sådana här händelser med flera medverkande där det inte går att utreda vem som var ansvarig för effekten händer.

Själv anser jag att man genom att bli medlem i en grupp på förhand, i och med själva medlemskapet, visar att man är i samråd med de andra medlemmarna och också visar att man kommer att medverka i olika gärningar tillsammans med de andra för att uppnå gruppens mål. I och med tillhörigheten i en viss grupp verkar det som att samråds delen av medgärningsmannaskapet är uppfyllt. Om medlemmen sedan också, tillsammans med de andra (utan att bli tvingad eller lurad eller någonting liknande), är med om en brottslig handling blir ju även den andra delen uppfylld och medgärningsmannaskap kommer ifråga när det gäller vem som blir ansvarig för detta brott.

5.3.4 Göta Hovrätt B 158-00 B 180-00 - 2000-06-20 "Malexandermålet"

5.3.4.1 Fallet och domstolarnas bedömningar

Efter ett bankrån har personerna i flyktbilen först vid två tillfällen, med kort mellanrum, skjutit mot en polisbil både när polismannen befann sig i bilen och efter det att han lämnat denna. Därefter har de, efter byte av bil skjutit mot annan förföljande polisbil och de två poliserna som var däri varvid dessa två avlidit.

Åklagaren yrkar, förutom en hel del andra yrkanden, att de tre tilltalade, A, JA och O döms för försök till mord och mord.

Åklagaren anför följande för åtalet för försök till mord:

Efter att de med skarpladdade vapen gemensamt och i samråd medelst våld - vapenhot - stulit 2,6 miljoner kr från Östgöta Enskilda Banken i Kista har de tre i hög hastighet, med Axelsson som förare i SAAB:en lämnat platsen. Polisinspektör E har i målad, (jag antar att han menar att det inte är en civil polisbil) polisbil tagit upp förföljandet. Strax efter Kista, vid Brudtallen, har de tre "gemensamt och i samråd, eller i vart fall, i samförstånd uppsåtligen sökt beröva E livet".

De har vid två tillfällen skjutit ett stort antal skott - ett tiotal vid första och minst ett 50-tal vid andra tillfället - och även kastat handgranater mot honom. Detta har de gjort genom att stanna bilen, gå ut, invänta E och därefter skjuta. Uppenbar risk för E's liv och hälsa har förelegat då ett par skott genomborrat polisbilen och en granat hamnat i den riktningen han befann sig.

"Alla tre tilltalades medverkan har varit en nödvändig förutsättning för brottets genomförande och alla tre har varit aktiva som gärningsmän." De tre har var och en för sig genom sin handling främjat gärningen med råd och dåd.

Åklagaren anför följande för åtalet för mord:

Efter händelserna ovan, och efter att ha bytt bil till en Toyota, har de tre i Malexander gemensamt och i samförstånd uppsåtligen berövat tjänstgörande polismän B och K livet genom att skjuta dem till döds.

"Alla tre tilltalades medverkan har varit en nödvändig förutsättning för brottets genomförande och alla tre har varit aktiva som gärningsmän." De har tidigare på dagen skjutit på efterföljande polis, förvarat skarpladdade vapen inne i bilens kupé i avsikt att kunna bruka dessa för att undkomma förföljare och haft mental beredskap för dödande. De har alla tre genom sitt handlande, var och en för sig, främjat gärningen fysiskt och psykiskt.

JA har i TR:n förnekat all inblandning.

Han kan inte förklara hur hans fingeravtryck hamnat på bland annat Toyotan, flyktplanen, pistolmagasinet på ett av vapnen det utretts att det skjutits med eller tejpens runt handgranatståndaren. Han har inte varit på platsen och kan inte heller förklara hur det kan finnas DNA från honom på en av rånarluvorna.

A anför följande:

Det var han som körde bilen. När de åkte ifrån brottsplatsen för rånet och fick syn på polisbilen riktade de ett vapen mot polismannen för att avskräcka honom från att följa efter dem. Han själv blev förvånad när polisbilen följde efter men detta var inte helt oväntat och det ingick i planen att de skulle köra ifrån polisen.

Han stannade bilen vid Brudtallen eftersom en person som hade betydligt starkare "pondus" än honom själv och som han inte kunde ifrågasätta röt "Stanna bilen". Han lydde utan att veta om varför han skulle stanna. Vad han minns gick han inte ur bilen men hörde ett antal skott - kanske ett 18-tal.

Efter att ha kört vidare en stund och märkt att polisbilen fortfarande var efter dem röt samma person att han skulle stanna igen, vilket han uppfattade som att det gick ut på att skrämja polisen. Den här gången gick alla ut ur bilen. En person sköt med automatvapen över och vid polisbilen. Vad den andra personen gjorde vet han inte. Han själv sköt ett eller två skrämjelskott i luften efter att ha sett att polismannen sprang ur bilen för att se till att de själva inte blev beskjutna. En av de andra röt "Spräng bilen" varvid han själv och en annan person kastade varsin handgranat. Själv räknade han med att polismannen inte var i bilen.

Efter bilbytet tog han en pistol med hölster eftersom han ville ha händerna fria då han körde. Automatvapnet var också i kupén och det är möjligt att det fanns något annat vapen. De hade vapnen som gardering om det blev nödvändigt att försvara rånbudet men han var inställd på att ge upp om de till exempel körde in i en väggspärr.

De andra kröp ner för att inte synas. När de körde förbi en polisbil försökte han köra obemärkt förbi men räknade med att kunna köra ifrån denna och släppa av de andra om det skulle behövas om polisen märkte honom. Då polisbilen kom efter honom med blåljusen påslagna talade han om detta för de andra varvid han blev tillsagd att stanna. Han var inställd på att åka fast och ge upp. Efter att han stannade bilen och polisbilen stannat efter bakom dem började någon skjuta mot polisbilen med Uzin. Han själv blev chockad över att någon kunde vara så "urbota korkad" att han i ett läge när de alla enligt honom givit upp. Han gick ur bilen men blev skjuten i magen. Han sköt inte. Han såg inte vad de andra gjorde och inte heller vad som hände med poliserna.

O anförde följande:

När den första polisbilen följde efter dem stannade både de och polisbilen. Han själv gick ut och sköt fem - sex skott ovanför polisbilen varefter han återigen steg in i bilen och de åkte vidare. När även polisbilen följde efter stannade de igen och han sköt cirka 60 skott över polisbilen. När han såg polismannen fly slutade han. Han hörde två handgranater smälla men eftersom han inte visste att de hade sådana blev han överraskad. Sedan körde de iväg.

Efter bilbytet fortsatte de sin färd men blev meddelade av föraren att en polisbil fanns framför dem. Deras bil stannade och en häftig och intensiv skottlossning utbröt. Han vill inte berätta hur skottlossningen började och han själv avlossade inte några skott alls.

TR:s bedömning är följande:

A och O har medgivit att de befann sig på platsen medan JA förnekat att han överhuvudtaget varit där. Den tekniska bevisningen talar dock för att han varit med både på

banken och i Toyotan. Tillsammans med vittnesmål framstår det klart att han varit med under hela händelseförloppet.

TR:n gör bedömningen att det inte är helt uteslutet att de under första skottlossningen mot polisbilen endast varit inställda på att skjuta varningsskott. Detta gör att de i detta fall inte kan fällas för mordförsök.

TR:n anser det ställt utom rimligt tvivel att de tre vid det andra tillfället var inställda på att skjuta på så sätt att vidare förföljelse skulle bli omöjlig. Detta innebär att de hade uppsåt att handla på ett sätt som innebar risk för allvarlig skada eller livshot mot E.

Alla har avlossat skott och det fanns risk för E's liv. A och O har enligt TR:n deltagit på ett sådant sätt att de gjort sig skyldiga till mordförsök.

Eftersom JA genomgick en rättspsykiatrisk undersökning fick han inte sin dom på samma gång som de andra men då han blev friskförklarad senare blev dömd till ansvar för mordförsök.

Vad gäller åtalet för mord är TR:ns bedömning följande:

Det är inte klarlagt vem som avlossade skotten som träffade polismännen eller de som var direkt dödande. Detta är dock inte avgörande för bedömningen av de tres agerande. Vid bedömningen måste man utgå ifrån vad som tidigare hänt och de tilltalades agerande då. Skottlossningen mot E visar att de var beredda att ta till skjutvapen för att förhindra att de blev förföljda. TR:n anser att de måste ha insett att detta skulle leda till "massiv polisinsats" och att deras gemensamma agerande i detta fall talar för att de inte var främmande för ytterligare upptrappning av våldet. Det faktum att de hade vapen i bilen talar för detta. TR:n håller det för visst att de tre varit införstådda med att det fanns en risk för eldstrid med poliserna och att poliserna kunde dö som en följd av denna när bilen stannade i Malexander. De tre har genom sitt gemensamma agerande understött och styrkt varandra i det brottsliga uppsåtet.

TR:n finner att de tre haft uppsåt till mord på poliserna och A och O döms för mord. JA fick sin dom senare och blev också dömd för mord.

Vid HovR:n har de tre ändrat sina berättelser enligt följande:

A:

De hade tagit med i beräkningen att polis skulle kunna förfölja dem och planen var att köra ifrån dem och om det inte gick hade de för avsikt att kasta handgranater för att hindra fortsatt förföljelse.

Det var O som röt åt honom att stanna bilen, trots att avståndet mellan dem ökade. Han ifrågasatte detta men O röt ännu kraftigare och då han ansåg sig fysiskt underlägsen de andra två stannade han bilen. Han hörde skott avlossas med automatvapen. När han skulle gå ur bilen var de andra två redan på väg tillbaka och de körde iväg. Vid detta tillfälle sköt de andra två men inte han själv.

Efter en stund märkte de att polisbilen fortfarande var efter dem och då uppmanade O honom att stanna igen. De andra två sköt. Han själv sköt ett par skott i luften när han såg att polismannen sprang bort från bilen mot diket. En uppmaning att spränga bilen kom varvid han kastade handgranaten men han räknade med att polismannen inte skulle bli skadad utan att bara materiell förstörelse skulle hända. JA kastade också en granat.

Vid Malexander meddelade han sina kamrater att polisen följde efter dem. O uppmanade honom att stanna. Själv uppfattade han detta som att de skulle ge upp. Han stannade bilen och meddelade de andra att även polisbilen stannat. O sa att han ska skjuta och sköt med Uzin mot polisbilen. Han själv gick ur bilen men blev genast skjuten och för att skydda sig själv lade han sig i bilens baksäte. Han vet inte vad som hände utanför och visste inte då att polismännen dog.

JA:

Han var med när dessa händelser utspelades.

Han vill inte uppge om någon gett order om att stanna vid första tillfället av skottlossning mot E. Han sköt några skrämselskott över bilen men vet inte om någon av hans kamrater var ute ur bilen. Sedan fortsatte färden.

Vid det andra tillfället sköt han mot bilens kylare och polismannen var inne i bilen. Han hörde att andra skott avlossades men vill inte kommentera vad de andra gjorde. Efter det att en av hans kamrater kastat en handgranat gjorde även han så för att skrämma polismannen.

Då bilen stannade i Malexander tänkte han ge upp men skottlossning började. Han själv gick ut obehäpnad. Han avlossade inga skott och hade då ingen aning om att polismännen dog.

O:

Föraren stannade självman vid första tillfället.

Själv gick han ut och sköt fem - sex skott ovanför bilen. Han var helt säker på att polismannen inte längre skulle förfölja dem.

Även vid andra tillfället stannade föraren självman.

Han själv sköt automateld ovanför polisbilen och hörde att även en av kamraterna sköt. Genom att springa ifrån bilen visade polismannen att han gett upp tankarna på att förfölja dem. Föraren kastade sedan två granater i följd mot polisbilen. Sedan fortsatte de färden.

Vid Malexander talade föraren om för dem att de var förföljda och sa att han ansåg att de åkt fast. Själv ansåg han att de skulle fortsätta köra men föraren stannade bilen och gick ut behäpnad. Den som satt där bak sköt med Uzin och ett antal skottsälvor hördes. Kamraten med Uzin gick ut ur bilen och fortsatte skjuta. När automateldgivningen upphörde hördes ytterligare två skott och skrik.

Själv sköt han inte och viste då inte att polismännen dog.

HovR:n gjorde följande bedömning

När det gäller andra tillfället av skottlossning finner HovR:n i likhet med TR:n att samtliga tilltalade är att anse som gärningsmän i beaktande av omständigheterna. de har alla gjort sig skyldiga till försök till mord. HovR:n fastställer TR:ns dom.

Det är utrett att det vid skottlossningen i Malexander använts tre olika sorters skjutvapen, förutom polismännens och utredningen framgår att var och en av de tilltalade har varit behäpnad med ett vapen ur respektive sort. Det är inte troligt att en person gjort bruk av alla vapen och inte heller att någon skulle ha tid eller tillfälle att byta vapen under pågående skottlossning. Det är därför enligt HovR:n utrett att samtliga deltagit i skottlossningen mot poliserna.

Det går inte att fastställa vem eller vilka som har avlossat de direkt dödande skotten men med hänsyn på den kraftiga eldgivning som förekommit får det anses bero endast av tillfälliga omständigheter att dessa inte dödat tidigare i skottlossningen. "Var och en av de tilltalade har solidariserat sig med båda övriga s handlande och gjort gemensam sak med dem .."

Med hänsyn till tidigare händelser anser HovR:n det styrkt att de tre gemensamt och i samförstånd uppsåtligt berövat polismännens livet.

HovR:n finner dem liksom TR:n skyldiga till mordet på polismän B och K.

5.3.4.2 Kommentar

Det här fallet var ju ett av fallen som fick mig intresserad av det här området från början. Så här i efterhand känner jag mig lite kritisk mot de jurister som gick ut och talade om kollektiv bestraffning och förändringar i rättspraxis. Jag förstår att varje försvarare vill göra sitt bästa för sin klient men jag tycker att detta skall göras i rätten.

När jurister kan tycka att det här området är krångligt och svårbegripligt så kan man nog förstå hur allmänheten kan reagera och att då erfarna jurister går ut och talar om kollektiv bestraffning och att rättssäkerheten är i fara tycker jag är onödigt och negativt.

När det gäller själva fallet så krävs det enligt doktrin och förarbetena att åklagaren kan bevisa att de medverkande handlat i samråd och gemensamt och att effekten är en följd av gärningen de företagit. Dessutom krävs det för ansvar att uppsåt/oaktsamhet föreligger.

I Sverige har vi ju tre former av uppsåt: direkt uppsåt, indirekt uppsåt och eventuellt uppsåt. För att bli ansvarig för medverkan, eller medgärningsmannaskap, räcker det med att den svagaste formen föreligger hos de medverkande.

Jag tror inte att någon i det här fallet kan säga att de medverkande inte handlade i samråd, tillsammans och gemensamt eller att de inte insåg att fara kunde föreligga först för polisman E's liv och sedan för de två andra polismännens liv. De har gemensamt planlagt och genomfört rånet, de har haft en flyktplan och räknat med, enligt dem själva, att de kan bli förföljda av polismän. Allt sammanlagt visar att de handlat i samråd.

Det går inte heller, enligt mig, att bestrida att de trots vetskap om att fara förelåg för polismännens liv fortsatte de utan någon hänsyn till denna fara med sina förehavanden. Frågan är då, för att se om eventuellt uppsåt föreligger, om man kan svara jakande på frågan om huruvida det kan hållas för visst att de hade handlat på samma sätt även om de vetat att risken skulle förverkligas.

Jag tycker att de har haft flera möjligheter att, om de inte varit beredda på och nonchalanta inför att denna effekt inträffar, ge upp och avsluta sina handlingar. Först har de två gånger stannat och beskjutit en polisbil och polismannen inne i denna och om inte förr så har de då insett möjligheten att någon kunde bli allvarligt skadad eller dö. Trots detta fortsatte de färden. Om någon av dem inte var beredd på att fullfölja handlingen om han visste att effekten skulle inträffa har han enligt mig haft ett antal tillfällen att visa detta. Bland annat så tycker jag att denna person kunde nekat att följa med efter de båda tillfällena och även vid bilbytet men de fortsatte sin färd tillsammans. Om man sedan också tar i beräkning att de tungt beväpnade rånat en bank innan tycker jag att man lugnt kan påstå att de varit beredda på att fara för någons liv kunde föreligga.

När de sedan först besköt polisman E och senare de två andra poliserna visade de, tycker jag, att de uppfyller det hypotetiska provet och att de skulle företagit gärningarna även om de varit säkra på slutresultatet.

Till detta kan man också räkna in deras åsikter i frågan om användandet av våld. Allt som allt tycker jag att alla omständigheter talar för att de haft uppsåt i förhållande till mordet.

När jag läser de tilltalades anföranden får jag hela tiden en känsla av att de ingått någon slags avtal sinsemellan för att, genom att neka till att ha gjort något och i viss mån skylla på varandra, se till att få ett domslut liknande det i Lindome-fallet. Jag tycker att det överhuvudtaget inte går att jämföra dessa två fall. I Lindome-fallet kunde ju åklagaren inte bevisa att mordet inte var en impulshandling som den ena av de två tilltalade begått helt överraskande för den andra, alltså kunde han inte styrka att de gjort detta i samråd. Alltså kunde det inte bli tal om medgärningsmannaskap. Det gick inte heller riktigt att fastställa vad vapnet hade varit och den tekniska bevisningen verkar vara mycket knapp så det kunde inte utredas vad de två personerna gjort.

I det här fallet tycker jag att det inte råder någon tvekan om huruvida de handlat i samråd eller ej. Och när det gäller uppsåtet tycker jag att de samlade händelseförloppet och det hänsynslösa sätt de utförts på talar för att de tre uppfyller det.

Jag tror också att om det kommer ett nytt Lindome-fall med samma förutsättningar som var vid handen då så kommer domslutet att bli detsamma som då. Det vill säga jag tror inte att domarna har ett nytt tänkande utan de tillämpar gällande regleringar med de möjligheter de har.

6 Sammanfattning

Det som från början fick mig intresserad av detta ämne var nyfikenhet om det verkligen var så att domstolarna börjat dela ut kollektiv bestraffning. Jag var också intresserad av att se vad medverkansansvarsbestämmelsen gick ut på och hur den var tänkta att tillämpas. Lite längre in i arbetets gång blev jag också intresserad av om huruvida domstolarna blivit så påverkade av Lindome-fallet att de började tillämpa kollektiv bestraffning utan något lagstöd alls. Till viss del blev jag också nyfiken på om Lindome-fallet verkligen är så annorlunda att den stora uppståndelsen den fick var berättigad.

För att börja med Lindome-fallet så tycker jag inte att domslutet är så annorlunda att det är värt all den uppståndelsen som den fick. Som jag tidigare sagt är det olyckligt att ett mord förblir ostraffat men inte mer olyckligt än de fall med en gärningsman som inte kan dömas. Man kan kanske påstå att skillnaden här är att endera av två män måste vara skyldig men det finns antagligen fall där åklagaren och polisen är helt övertygade om att en person med säkerhet är skyldig men att detta inte går att bevisa. Jag kan inte nämna något fall men är ganska säker på att det finns sådana. Det är alltså, enligt mig, inte medverkansbestämmelsens fel att domslutet blev sådant som det blev.

Det har ju också funnits liknande fall med liknande domslut, som NJA 1986 s. 802, innan Lindome-fallet. Jag undrar om det fallet fick lika stor uppmärksamhet och blev lika omskrivet men tvivlar på det. Man kan ju undra varför för jag tror inte, eller anser själv inte, att det faktum att en person blev dömd för medhjälp till misshandel och medhjälp till vållande till annans död gör det här domslutet mindre olyckligt än det andra. Även här måste ju endera av två personer vara mördaren. Vad är det då som är skillnaden, varför blev det ena mer omskrivet än det andra? Som jag tidigare sagt tror jag att detta beror på att redaktörerna vet vilka rubriker som kommer att sälja tidningen. Detta är inte menat som någon kritik mot tidningarna, de är ju affärsrörelser och måste vara vinstbärande. Det är juristerna som ibland uttalar sig utan att tänka på att allmänhetens tro på rättsväsendet lider skada som jag är kritisk mot. Istället för att försöka påverka allmänheten och därigenom försöka få rätten på sin sida vore det bättre om de försökte påverka domarna.

Samma uppmärksamhet som Lindome hade fick Malexander-målet. Även i det här fallet finns det sedan innan liknande domslut, som NJA 1980 s. 606, men i Malexander-målet är omständigheterna sådana att det antagligen är förståeligt att det får så stor uppmärksamhet.

Det intressanta är att medan det efter Lindome-fallet protesterades att ingen blev dömd så gick efter Malexander-målet jurister ut och talade om fara för rättssäkerheten eftersom de tilltalade bestraffades kollektivt och att det snart skulle räcka med att man befinner sig på platsen för att bli dömd.

Av kollektiv bestraffning förstår jag att alla döms helt och hållet endast för att de befunnit sig på platsen där ett brott begåtts, utan att andra omständigheter och frågan om personligt ansvar läggs till grund för beslutet. I Malexander-målet tas ju omständigheterna runt händelsen i beaktande och det prövas om de har uppsåt. Om någon, knappast troligt med tanke på omständigheterna, hade befunnit sig på platsen bara som oskyldig åskådare tror jag inte att han hade kunnat bli dömd bara för detta. Det hade inte gått att döma en åskådare med den reglering vi har men utgången för de tre tilltalade har stöd i förarbetena och praxis så det är inte ett så förvånande domslut som det kunde verka på artiklarna i media.

Allt som allt tycker jag att medverkansansvarsbestämmelsen vi har nu är acceptabla, inte perfekta kanske men ganska bra. Om de skall ändras tycker jag att förändringarna borde vara sådana att de flesta remissinstanser borde vara nöjda med de flesta ändringsförslagen och inte som vad gäller SOU 1996:185. I och för sig verkar alla instanser vara överens om att ändringar behövs men de är inte lika överens om vilka dessa borde vara.

Jag tror inte att det går att lagstifta en ofelbar

medverkansansvarsbestämmelse eftersom den inte är som de enskilda straffbuden där lagstiftaren kan slå fast någonting exakt.

Medverkansregleringen måste vara lite flytande och komplettera de enskilda straffbuden och lagstiftaren har två möjligheter: att tillåta en viss frihet åt rättstillämparen och tillåta en viss grad av tänjande av reglerna eller införa en reglering som inte tillåter någon frihet och bortse ifrån att vissa straffvärda handlingar går fria eftersom de inte hamnar inom ramarna för regleringen. Jag har redan sagt att jag tycker att systemet med frihet är bättre.

Oavsett vilken av dessa två regleringar lagstiftaren väljer verkar det inte som om fall liknande Lindome där två personer skyller på varandra och den tekniska bevisningen inte ger någon ledning om vem som är gärningsman går att lösa. Det verkar som om riktig kollektiv bestraffning eller felony-murder regel kan lösa detta problem.

Trots att det ibland kan komma domslut som inte riktigt går att förstå, såsom NJA 1992 s. 474, så är inte detta heller anledning till att ändra reglerna. Jag anser att många frågetecken skulle skingras om domarna skrev sina domslut klarare och motiverade dem bättre.

Vad jag alltså anser är att det främst är medias uppmärksamhet och den syn på bestämmelsen som ges där som återspeglar sig i allmänhetens uppfattning om bestämmelsen. Om media hela tiden gav en positiv bild av den skulle allmänhetens också vara positiv tror jag, men om den utmålas som tvivelaktig och orättvis så kommer synen på den att vara sådan också. Som en slutsats vill jag säga att allt inte är som det verkar vara i media och att kollektiv bestraffning inte tillämpas och antagligen aldrig kommer att tillämpas i Sverige. Medverkansansvarsbestämmelsen är acceptabel men det skulle vara bra om man kunde få domarna att motivera och skriva sina domslut bättre. Massmedia kan man inte göra något åt. De kan vinkla sina

artiklar som de vill men detta får man acceptera eftersom det lika gärna kan vara positivt som negativt.

Litteraturförteckning

Bratholm, Anders och Matningsdal, Magnus "Straffeloven
Kommentarutgave Første del Almindelige Bestemmelser"
Universitetsforlaget, Joh. Nordahls Trykkeri Oslo 1991

Cross, Rupert and Jones, Philip Asterley "AN introduction to criminal law"
Seventh edition Butterworths London 1972

Dennis, I. H. "Sweet & Maxwell`s Criminal Law Statutes" Third edition
Sweet & Maxwell, London 1995

Frände, Dan "Allmän Straffrätt En introduktion" Universitetstryckeriet
Institutionen för straff- och processrätt och författaren, Helsingfors 1994

Herlitz, Carl Erik "Parties to a crime and the notion of a complicity object"
Akademisk avhandling Iustus Förlag Juridiska föreningen i Uppsala 1992

Herlitz, Carl Erik "Delaktighet i brott i ljuset av NJA 1992 s. 474 - en
förvirrad del av straffrätten?" JT 96-97 s. 277-305

Hoflund, Olle "Medverkan till brott" Boktryckeri AB Thule Stockholm
1972

Holmbäck, Åke och Wessén, Elias "Svenska Landskapslagar tolkade av
Åke Holmbäck och Elias Wessén Äldre Västgötalagen, Yngre
Västgötalagen, Smålandslagens kyrkobalk, Bjärköarätten" 2:a upplagan A
& W Stockholm 1979

Holmqvist Lena, Leijonhufvud Madeleine, Träskman Per-Ole och
Wennberg Suzanne "Brottsbalken, Del II, Studentutgåva 2" 8:e utgåvan
Författarna och Norstedts Juridik AB Göteborg 2000

Jacobsson, Ulla "Vi hade ju haft ihjäl en gubbe" Efter Lindome Nernius &
Santérus Förlag Studentlitteratur Lund 1995

Jareborg, Nils "Brottsbalken kap. 23-24 med mera" Iustus Förlag Juridiska
Föreningen i Uppsala 1985

Jareborg, Nils "Straffrättens ansvarslära" Iustus Förlag Juridiska Föreningen
i Uppsala 1994

Leijonhufvud, Madeleine och Wennberg, Suzanne "Straffansvar" 4:e
upplagan Juristförlaget Stockholm 1993

Munktell, Henrik "Det svenska rättsarvet" Stockholm 1944

Smith, J. C. And Hogan, Brian "Criminal Law" Fifth edition Printed by William Clowes & Sons Limited Butterworths London 1983

Strahl, Ivar "Kompendium i Straffrättens allmänna del" 7:e upplagan Juridiska Föreningen Uppsala 1969

Strahl, Ivar "Allmän straffätt i vad angår brotten" P A Norstedts & Söners Förlag Lund 1976

Waaben, Knud "Strafferettens almindelige del I Ansvarsleren" 4. Utgåvan GadJura A/S Köbenhavn 1997

Offentligt tryck

Ds 1993:15 Efter Lindome

Ju97/3660 "Straffansvarets gränser Betänkande av straffansvarsutredningen SOU 1996:185 Del A och B Sammanställning av remissyttranden"

Prop. 1948:80 Kungliga Majestäts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i strafflagen m.m.

Prop. 1993/94:130 Ändringar i Brottsbalken m.m.

SOU 1923:9 Förslag till strafflag Allmänna delen

SOU 1944:69 Straffrättskommitténs betänkande med förslag till Lagstiftning om brott mot staten och allmänheten.

SOU 1953:14 Förslag till Brottsbalk

SOU 1996:185 Straffansvarets gränser Del I Överväganden och förslag

SOU 1996:185 Straffansvarets gränser Del II Bilagor

Utlåtande med anledning af anmärkningar vid förslaget till Allmän Criminallag af Lagcommiteen Tryckt hos Johan Hörberg Stockholm 1834

Förslag till Allmän Criminallag, Andra upplagan med de förändringar, hwilka LagCommiteen wid slutgiltig granskning af förslaget infört. Tryckt hos Bernt Bredberg Stockholm 1839

Rättsfallsförteckning

RH 1991:51

RH 1996:82

NJA 1980 s. 606

NJA 1986 s. 802

NJA 1992 s. 474

Göta HovR - B 158-00, B 180-00 - 2000-06-20